

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет здоров'я, психології, фізичного виховання і спорту
Кафедра теорії і методики фізичного виховання і спорту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другого магістерського рівня

**«Вплив взаємовідносин в системі тренер-батьки-спортсмен на результат
спортивної діяльності»**

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»

Освітня програма «Фізична культура і спорт»

Шифр _____

Виконав студент Решітник Олексій Олександрович група ФКСм -21 _____
Підпис Ініціали, прізвище

Керівник канд. пед. наук, доцент Павлюк Оксана Сергіївна _____
Науковий ступінь, звання Підпис Ініціали, прізвище

Нормоконтролер _____
Підпис Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

Завідувач кафедри теорії і методики

фізичного виховання і спорту _____ Солтик Олександр Олександрович
Підпис Ініціали, прізвище

Дата _____

АНОТАЦІЯ

Решітник Олексій Олександрович «Вплив взаємовідносин в системі тренер-батьки-спортсмен на результат спортивної діяльності» – Кваліфікаційна робота магістра зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» за освітньо-професійною програмою «Фізична культура і спорт». Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2022.

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів.

Об'єкт дослідження – причини конфліктів та побудова взаємовідносин у системі тренер-батьки-спортсмен.

У роботі розглядаються: зміст та особливості взаємовідносин між кожним об'єктом системи «тренер-батьки-спортсмен»; фактори формування взаємовідносин в системі «тренер-батьки-спортсмен», що впливають на результат спортивної діяльності; конфлікти та причини їх виникнення у спортивному колективі.

Проаналізовано 43 літературних джерела

Запропоновано способи подолання конфліктів у спортивному колективі та розроблено рекомендації щодо побудови взаємовідносин у системі тренер-батьки-спортсмен.

Ключові слова: конфлікт, психологічний супровід, тренер, батьки, спортсмени, взаємовідносини, спортивний колектив.

ANNOTATION

Reshitnyk Oleksiy Oleksandrovich «The influence of relationships in the coach-parent-athlete system on the results of sports activities» - Master's qualification thesis in the specialty 017 «Physical culture and sport» in the educational and professional field program «Physical culture and sport». Khmelnytskyi National university. – Khmelnytskyi, 2022.

The master's qualification work consists of three sections.

The object of the study is the causes of conflicts and the building of relationships in the coach-parent-athlete system.

The work considers: the content and features of the relationship between each object of the «coach-parent-athlete» system; factors of the formation of relationships in the «coach-parent-athlete» system, which affect the result of sports activities; conflicts and their causes in the sports team.

Were analyzed 43 literary sources

Ways to overcome conflicts in the sports team are proposed and recommendations are developed for building relationships in the coach-parent-athlete system.

Key words: conflict, psychological support, coach, parents, athletes, mutual relations, sports team.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
Розділ 1. Теоретичні основи проблеми взаємовідносин в системі тренера батьків спортсмен	9
1.1 Основні соціально-педагогічні характеристики тренерів, батьків та спортсменів.....	9
1.2. Фактори, що здійснюють вплив на динаміку формування та характеристики взаємовідносин в системі тренер-батьки-спортсмен.	13
1.3. Причини виникнення конфліктів в системі тренер-батьки-спортсмен.	24
1.4. Мотивація спортивної діяльності та її особливості у підлітків.	32
Розділ 2. Методика та організація дослідження.....	40
2.1. Методика дослідження.....	40
2.3 Організація дослідження.....	43
Розділ 3. Результати дослідження	44
3.1 Результати експерименту.....	44
ВИСНОВКИ.....	60
ЛІТЕРАТУРА.....	62
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність. Надзвичайно високий темп зростання результатів які демонструють спортсмени в сучасному спорті все більше висуває ряд вимог до психологічної підготовки кваліфікованих спортсменів та початківців.

Проблема психологічної підготовки та психічної підготовленості в стає все більш актуальною у сучасному спорті. На сьогоднішній день резерви людської психіки є об'єктом дослідження багатьох вчених та медиків, а у спорті раціональне використання резервів організму дає можливість на подальше підвищення спортивних досягнень і зниження тривалості термінів підготовки висококваліфікованих спортсменів та їх відновлення.

В умовах сучасного спорту досить актуальним є психологічний супровід. Його визначають як складне комплексне утворення, яке містить систему професійної діяльності тренера і психолога, що спрямована на створення умов для успішної спортивної діяльності в сучасних умовах, становлення і розвитку особистості спортсменів. Задля якісного психологічного супроводу фахівці використовують наступні методи: психодіагностика, психологічний відбір, психорегуляція, психокорекція, психологічне консультування, психологічний контроль.

Психологічна підготовка висококваліфікованих спортсменів в умовах спортивної діяльності в сучасному спорті набувала особливого значення в роботах фахівців у сфері науки про спорт (Платонов В.Н., Кузнецов В.С. та ін.), а також у роботі спортивних психологів (Пуні А.Ц., Горбунов Г.Д., Бабушкін Г.Д., Кисельов Ю.Я., Родіонов В.А. та інші).

На практиці для тренерів надзвичайно важливим є – можливість підвищувати спортивні результати з опорою на рівень їх психологічної підготовленості. Однак, досить часто якісній спортивній підготовці та досягнення гарного результату заважають непорозуміння, конфліктні ситуації, що виникають з певних причин. Не є винятком у цьому і дитячий футбол, адже тут важливу роль відіграють взаємовідносини та порозуміння між тренером, батьками, юними спортсменами та всередині команди. Саме тому ми вирішили присвятити нашу

науковий пошук вищезазначеній проблемі і вона стала основою нашого дослідження на тему **«Вплив взаємовідносин в системі тренер-батьки-спортсмен на результат спортивної діяльності»**.

Об'єкт дослідження – причини конфліктів та побудова взаємовідносин у системі тренер-батьки-спортсмен.

Предмет дослідження – особливості побудови відносин між «тренер-спортсмен-батьки».

Мета дослідження – визначити найбільш ефективну структуру взаємовідносин в системі тренер-батьки-спортсмен.

В процесі дослідження вирішувались такі **завдання**:

1. Вивчити зміст та особливості взаємовідносин між кожним об'єктом системи «тренер-батьки-спортсмен».
2. Визначити фактори формування взаємовідносин в системі «тренер-батьки-спортсмен», що впливають на результат спортивної діяльності.
3. Надати рекомендації щодо побудови взаємовідносин у системі тренер-батьки-спортсмен.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел; анкетування; педагогічне спостереження; педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

Практичне значення роботи. Результати дослідження дають нам можливість зрозуміти особливості психолого-педагогічних проблем спорту на прикладі футболу, вирішувати питання комплексного психологічного супроводу юних спортсменів, визначити та зрозуміти причини конфліктів та сприяти їх вирішенню та уникненню.

Особистий внесок автора полягає у самостійному виконанні всього експериментального дослідження, зборі інформації, статистичній обробці та аналізі даних, описі та узагальненні результатів.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася методичним і теоретичним обґрунтуванням його основних положень, відповідністю

застосованого комплексу методів дослідження предмету, меті та завданням; репрезентативністю вибірки учасників педагогічного експерименту; об'єктивністю критеріїв оцінки кількісних показників експериментальних даних; якісним та кількісним статистичним аналізом отриманих результатів.

Структура і обсяг роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Роботу викладено на 69 сторінках, текст містить 10 таблиць, 8 рисунків у роботі нами використано 43 джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМВІДНОСИН В СИСТЕМІ ТРЕНЕРА БАТЬКІВ СПОРТСМЕН

1.1 Основні соціально-педагогічні характеристики тренерів, батьків та спортсменів

У науковій літературі зазначається що «Сім'я - найважливіший із феноменів, котрий супроводжує людину протягом всього життя. Значення її впливу на особистість, її складність, багатогранність і проблематичність обумовлюють велику кількість різних підходів до вивчення сім'ї, а також тлумачень, що зустрічаються в науковій літературі» [10].

Згідно з визначенням із філософського словника: «Сім'я – це складник (мала соціальна група) суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, котра базуються на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто на багатосторонніх відносинах між чоловіком та дружиною, батьками і дітьми, братами і сестрами та іншими рідними, котрі разом проживають та і розділяють спільне господарство» [41].

Ряд науковців стверджують, що «життя сім'ї детерміноване умовами розвитку визначеного суспільства. Ці умови визначають функції сім'ї та узагальнені в юридичних і моральних нормах, а це, у свою чергу, відображається на сімейних позиціях і ролях і змінюється в особливостях відносин у сім'ї» [44]. Зокрема сім'я відіграє величезну роль у житті як окремої особистості, так і всього суспільства.

В.І. Зацепін зазначає що: «Батько, мати, дитина – це лише один із складників частини загального цілого, що представляє собою не зовсім нову реальність у порівнянні просто з сумою його часток, тобто членів сім'ї» [2].

Іними словами, «сім'я – це новий об'єкт, з новими властивостями, де «старі» властивості членів сім'ї можуть загадковим способом зникнути. Сім'я – це, перш за все взаємовідносини між усіма її членами» [27].

Також гармонійна (здорова) сім'я характеризується гнучкістю ієрархічної структури влади, чітко сформульованими правилами, сильною сімейною

коаліцією, гнучкими кордонами між поколіннями. Сімейні правила відкриті та чіткі, вони також виступають позитивними орієнтирами для зростання та розвитку. Допускається зміна одних внутрішньо сімейних «трикутників» і інших коаліцій без виникнення почуття ревності або ненадійності. Друзі членів сім'ї вільно входять в сімейний простір без страху бути відштовхнутими [6].

На думку вчених «Зазвичай у гармонійній сім'ї між поколіннями існує чітка дистанція. Також здорова сім'я ґрунтується не на домінуванні батьків над дітьми, а на тому, що сила та досвід одних забезпечувала безпеку інших (батькам немає постійної необхідності показувати свою силу дітям і самому собі). Взагалі солідарні батьки заохочують творчість по відношенню до гри та експериментування в спілкуванні» [36].

На підставі вищезгаданого, слід зазначити, що батьки здійснюють сильний вплив на дитину, навіть якщо дитина активно займається спортом та у його житті виникає інший визначний для нього дорослий – тренер.

Тут важливо не входити в конфронтацію, оскільки спортивні результати дитини в певній мірі залежать від тренера, який у свою чергу (на відміну від батьків) з'явився не одразу, хоча в деяких видах спорту це і відбувається досить рано в 3-4 роки.

Зазвичай у процесі спортивного тренування тренеру потрібно встановити тісний контакт не тільки з дитиною, але й з батьками, оскільки діти відчувають до батьків значну прив'язаність.

Далі у нашій роботі ми розглянемо особливості розвитку юного спортсмена. Підлітковий вік досить складний у всіх його проявах та аспектах, тому коли він настає, тоді ласкава і спокійна дитина в одну мить перетворюється в колючу, бурливу, незадоволену життям особу. Саме такі зміни у поведінці та настроях свідчать про те, що дитина перетворилась у підлітка.

Підлітковий вік займає певний період життя дитини, початок припадає на 11-12 років, а завершення на – 15, 16, 17 або навіть і 18 років.

У науковій літературі немає чітко встановлених меж підліткового віку – у кожного вони індивідуальні та різні його прояви. Основною характерною

особливістю досліджуваного віку є надзвичайно швидкий темп статевого дозрівання і до кінця його періоду завершується фізичне формування дорослої людини.

У підлітків відмічається стрімкі темпи пришвидшення статевого розвитку. Значні зрушення в цей період відбуваються у центральній нервовій та ендокринних системах, також відмічається викид гормонів, а також проявляються явні ознаки статевого дозрівання, остаточно формується різниця у зовнішньому вигляді та в моделях поведінки у дівчаток та хлопчиків. Підлітковий вік не лише певний етап для дітей, батьків та вчителів, а й це кілька років випробувань для них, які важко пережити.

Як зазначається у літературі «Психологія підліткового віку обумовлена фізичними змінами організму дитини. На початку періоду швидкість розвитку ендокринних центрів випереджає розвиток статевої системи. Тому центральна нервова система підлітків знаходиться в неурівноваженому стані» [12]. Процеси збудження переважають над процесами гальмування. Звідси різка, часто неадекватна реакція на зауваження і на дії дорослих та однолітків. Настрій часто змінюється, від припіднятого до пригніченого стану і навпаки.

Також спостерігається підвищена втомлюваність у підлітковому віці. Досить часто виникають проблеми з опорно-руховим апаратом: сутулість, викривлення хребта. Зазначені нами фактори негативно впливають на психічну стійкість підлітків. Саме у підлітковому віці формується остаточно і значно посилюється інтерес до протилежної статі, виникає та розвивається статевий потяг. В цей період підлітки висувають підвищені вимоги до своєї зовнішності.

Отже психологічна характеристика підліткового віку зумовлена прискореними темпами статевого розвитку. Це проявляється і у зовнішності підлітків: у дівчаток, і у хлопчиків з'являються вторинні статеві ознаки. Помітно змінюється тембр голосу, а у хлопчиків це зміна більш виразна. Також у дівчаток з'являються менструації і налагоджується менструальний цикл у хлопчиків зміни характеризуються збільшенням зросту та ваги. В цей період підлітки хочуть бути дорослими й саме тому починають копіювати та наслідувати старших. Однак це

копіювання відзначається не лише їх позитивними якостями (риси та звички), але деколи й негативними.

Зовнішні ознаки підліткового віку у дівчаток проявляються яскравіше – вони починають тягнутися до старших хлопчиків і до молодих людей. Водночас хлопчики задля підтвердження своєї повноцінності та ідентичності у дорослому житті копіюють поведінку дорослих чоловіків. Саме в цьому віці частіше всього відбувається перші спроби вживання алкоголю, нікотину і наркотиків.

У підлітковому віці проявляється низка суперечностей:

- з однієї сторони підлітки вкрай хворобливо відносяться до будь-якої критики, але з іншої – вони очікують на спілкування з ними, як з дорослими;

- через притаманну даному періоду життя імпульсивність та нетерпимість, підліткам іноді не вдається впоратися навіть із щоденними обов'язками, водночас вони стають більш відповідальними та здатними на виконання складних справ;

- властивий прояв уважності до дрібниць та деталей у підлітків і навіть з деякими проявами жорсткості;

- зазвичай виникає бажання бути «як всі», котре суперечить із підтвердженням своєї індивідуальності та підтвердженням своєї незалежності від думки оточуючих;

- незалежність тверджень і боротьби з авторитетами межують із обожненням кумирів і копіюванням поведінки випадкових людей.

Також характерними для підлітків з: емоційна нестійкість; різкі зміни настрою; підвищена самовпевненість; відмічаються різкістю суджень; спостерігається сором'язливість та невпевненість у власних силах.

Щодо відносин – підлітки хочуть бути надзвичайно впливовими та займати високе положення в групі, команди чи колективі. Водночас вони хочуть злитись із визначним кругом однолітків, бути схожим на лідера групи. Щодо батьків та інших дорослих, то їх думка часто програє у порівнянні з авторитетом однолітків. Коли підліток почуває себе комфортно у колі своїх однолітків, їх погляди, звички та поведінка співпадають, тоді це дає їм почуття емоційної безпеки. Однак,

деколи сліпе наслідування правилам компанії у якій знаходиться підліток може призвести до негативних наслідків.

Вікові особливості підліткового віку ведуть до розвитку того чи іншого типу людської особистості, а саме: вони поступово переходять від сліпого копіювання оцінок дорослих до аналізу та оцінки дій і дій інших людей та водночас вчиться оцінювати і себе. Основним інструментом навиків самооцінки є порівняння своїх вчинків і своєї особистості з іншими людьми [22].

Однією із яскравих особливостей підліткового віку є реакція емансипації. Дорослішання не можливе без прийняття відповідальності за власні дії. В цей період підлітки намагаються звільнитись з-під впливу дорослих, прагнуть самостійно діяти. Іноді це прагнення до самостійності надмірно виражається через крайні форми, а саме – підлітки конфліктують з батьками, йдуть з дому, а також намагаються відмежуватись від своєї сім'ї.

Почуття «дорослості», зростання самосвідомості, прокидання інтересу до протилежної статі, можна віднести до новоутворень підліткового віку. Підліток уже відчуває себе повноцінною особистістю і відстоює своє право на самостійність суджень і на прийняття рішень. Він хоче принести користь спілкуванню, зайняти активну життєву позицію. Однак реалізувати себе, здійснити серйозну діяльність підліток ще не може. Тому для нього характерна показна «дорослість», а відставання від неї зазвичай виливається у конфлікти з оточуючими.

На думку психологів, підлітковий вік – один із найскладніших періодів розвитку особистості. Саме тому у цей період батьки мають бути поряд із дітьми, та пройти всі випробування разом. Однак батьки мають зайняти власну визначену й непохитну позицію і не проявляти надмірної опіки та не висувати значної кількості вимог, які можуть спричинити конфлікти. [37].

1.2. Фактори, що здійснюють вплив на динаміку формування та характеристики взаємовідносин в системі тренер-батьки-спортсмен.

Спілкування тренера зі спортсменами за часом поступається лише спілкуванню спортсменів з членами сім'ї, а іноді і перевершує. Через таку взаємодію відбувається навчання, передача знань, виховання юних спортсменів. Саме тому тренер повинен приділяти значну увагу спілкуванню з підопічними.

Важливим складником у спілкуванні в системі тренер-батьки -спортсмен є мовний вплив. Вербальна передача певної інформації не є кінцевою метою комунікації, а виступає лише засобом досягнення іншої мети спілкування. Сам процес спілкування у літературі визначають як «діяльність, по крайній мірі, двох за допомогою такого засобу як мови за обміном різного роду інформацією для досягнення поза комунікативних і комунікативних цілей, для здійснення соціального життя людей, їх взаємодії у суспільстві» [40, с. 5].

В широкому сенсі комунікація трактується як «будь-яке вербальне спілкування, котре взяте в аспекті його цілеспрямованості, цільової обумовленості» [29, с. 3], як «вплив на індивідуальну або колективну свідомість, що здійснюється за допомогою повідомлень на природній мові» [31].

Для психолінгвістів інтерес представляє, в першу чергу вербальний вплив у вузькому сенсі, тобто вербальне спілкування в системі засобів масової інформації або в агітаційному виступі. Прийнята схема вербального впливу включає в себе дві частини: організаційну і мотиваційну. Перша - «технічна» – пов'язана з організацією спілкування і передбачає встановлення контакту, залучення і утримання уваги аудиторії, виклик її довіри, підготовку оптимальної психологічної основи для сприйняття речей, іншими словами, спрямовані на досягнення в адресата стану сприятливого для виявлення вербального впливу [28, с. 14].

В основі мотиваційної частини спілкування лежить запозичена з теорії діяльності тріада «потреба – мотив – діяльність» [24]. Відповідно до цієї тріади, будь-яка діяльність (в тому числі і та, яка є метою вербального впливу), відповідає певній потребі суб'єкта і спричиняється мотивом – матеріальним або ідеальним предметом, що здатен задовольнити дану потребу.

Зазвичай для мотивації однієї діяльності може бути використано декілька мотивів, головний з яких – сенсоутворюючий, тобто той, що надає діяльності певного значення. Діяльність складається з окремих мотивів дій корі спонукають на неї, та спрямовані на конкретні цілі, а досягнення яких у сукупності мають забезпечити задоволення людиною власних потреб .

Виходячи з цього, принцип вербального впливу полягає у формуванні або актуалізації у об'єкта на котрого здійснюється вплив, потреби здійснити певну діяльність, пропонувати йому відповідний предмет-мотив, а також явної чи неявної демонстрації плану дій [39, с. 15-16]. Через способи вербального впливу, котрі дозволяють досягти даної мети, є введення нового або зміна старого знання про явища дійсності, які слухач співвідносить з однією системою своїх мотивів і потреб [23, с. 18]. В результаті цього відбувається «зрушення в системі цінностей» адресата (уявлення про явища і відношення до них), що може спонукати його на зміну власних повідомлень.

Таким чином, психолінгвістична схема вербального впливу передбачає вирішення двох основних завдань: створення сприятливої для впливу обставини та здійснення власного впливу.

Є.Ф. Тарасов підкреслює, що психолінгвістичні аспекти вербального впливу полягають у тому, що «мова суб'єкта вербального впливу повинна бути засобом організації спілкування в структурі вербального впливу та засобом побудови об'єкта вербального впливу до пост комунікативної діяльності» [42, с. 6]. Водночас організація спілкування містить у собі наступні компоненти: залучення і утримання уваги співрозмовника, орієнтація об'єкта вербального впливу в ситуації спілкування, моделювання установки сприйняття.

Психолінгвістика прагне до об'єднання «психологічних засобів аналізу процесу вербального впливу з лінгвістичними засобами опису речей у процесі вербального впливу» [32, с. 7].

О.Д. Кулешова назвала проблему вербального впливу на особу найбільш «психолінгвістичною», підкреслюючи при цьому важливість розгляду основних двох питань:

- 1) взаємодію того хто говорить і того, хто слухає;
- 2) орієнтування повідомлення на визначеного співрозмовника [20, с. 186].

На думку О.Д. Кулешової, одним із головних питань є проблема сприйняття висловлювання. У процесі сприйняття дійсності співрозмовник «підводить під певну категорію об'єкти та явища, що сприймаються». При цьому «актуалізуються понятійні поля та вербальні засоби, за допомогою яких були сформовані визначення» [21, с. 187].

Дослідження в даній області, як відзначає В.П. Белянін, «розвиваються у двох напрямках:

- 1) дається психологічний опис моделі сприйняття;
- 2) виявляється обумовленість характеру і результату відновлення зовнішніми і внутрішніми факторами» [4, с. 107].

На основі певних понять і уявлень складається індивідуальна картина світу. Однак, як вказує А.А. Залевська, процес вилучення даної картини світу миттєвий, оскільки «ми не виходимо відразу на весь образ світу, хоча він розуміється» [11, с. 27].

Саме тому при здійсненні вербального впливу важливо зосередити увагу на тій частині фрагментарної картини світу, яка повинна піддатися зміні.

З цього приводу також висловлюються і В.Ф. Петренко, а саме він повідомляє про те, що «може впливати на різні рівні людського пізнання, здійснюючи різні форми перебудови цього пізнання» [33, с. 18]. При цьому поняття «свідомості» і «індивідуальна картина світу» виступають як взаємозамінні.

І.А. Стернін має на увазі, що вербальний вплив має бути розрахований на усвідомлене сприйняття інформації реципієнтом, а не на вплив на несвідоме [38, с. 25]. Але, слід зазначити, що далеко не завжди відбувається осмислене сприйняття інформації. Якщо вести мову про такий різновид вербального впливу як маніпулювання, то можна переконалися в тому, що його завдання дещо інше і полягає саме в тому, щоб змусити співрозмовника виконати ті дії, які він за власним бажанням не став би виконуватися.

Важливою функцією вербального впливу, визначає А.А. Котов, є «спотворення», котре дозволяє трактувати деякі явища дійсності [18, с. 15]. Така характеристика, як «виявлення» дозволяє стверджувати про те, що дослідник розглядає вербальний вплив з негативної точки зору, хоча він, навпаки, є складником будь-якого діалогу, в якому співрозмовники обмінюються ролями і по чергову здійснюють один на одного вербальний вплив.

Однак ефективності вербального впливу не буде досягнуто без адекватного розуміння сенсу висловлювання. При цьому, як відзначає І.Н. Горелов, відбувається розподіл між вербального та немовною частинами комунікативної дії. Співрозмовники «підсвідомо здійснюють підрахунок інформаційної цінності обох частин» [9, с. 54-55].

Н.І. Жинкін провів комплексний аналіз «механізмів слова», зазначивши, що у внутрішній мові співрозмовник користується внутрішнім кодом. На всіх рівнях відображення здійснюється відбір, оскільки всі слова не зберігаються в пам'яті, а синтезуються згідно з правилами, що «гарантують осмислення висловлювання» [22, с. 112].

Аналізуючи проблему механізмів вербального впливу, слід звернутись, перш за все, до вербальних механізмів, які О.Д. Кузьменко-Наумова розглядає як прояв вербальної здатності, що здійснюється в двох напрямках: «відображення-процес» і «відображення-результат». Таким результатом є вербальний вплив [19, с. 66].

Г.Г. Почепцов виділив семіотичні, комунікативні (на першому місці передається інформація, на другому – вплив) і когнітивні механізми вербального впливу, які заключаються в тому, що співрозмовник обробляє інформацію за допомогою «записаних в наших головах схем», тобто, опираючись на них при здійсненні аналізу [34, с. 515].

А.А. Котов також відзначає, що вербальний вплив здійснюється за допомогою певних механізмів, при цьому класифікація речових засобів для виявлення впливу здійснюється за допомогою модифікації сенсу і за типом здійснення впливу [17, с. 103].

Розглянувши особливості вербального впливу як психолінгвістичного аспекту вивчення комунікації, слід відзначити, що вербальний вплив формується як наука про ефективне спілкуванні.

Отже спілкування виступає одним із важливих інструментів соціалізації людини, способом його існування, задоволенням та регулюванням основних потреб, головним каналом взаємодії людей.

У повсякденному житті людина вчиться спілкуванню з дитинства та володіє різними його видами залежно від оточуючого середовища, від людей, з якими взаємодіє. Це відбувається підсвідомо, в життєвому досвіді. Для професійної діяльності, особливо котра пов'язана з людьми та передачею інформації, знань, наданого досвіду недостатньо, потрібно заволодіти теоретичними знаннями [37, с. 68].

В. Ментцель у своїй книзі «Риторика. Мистецтво говорити вільно та переконливо» вказує, що повідомлення, як соціально-психологічний феномен, в житті людини має «сене не менший, ніж повітря, яким дихаємо. У земній атмосфері у відповідних пропорціях містяться компоненти, необхідні для життя і нормального функціонування організмів. Дані компоненти оточують нас і потрапляють всередину кожного організму. Подібну роль в соціальному житті людини відіграють міжособистісні відношення. Нестача будь-яких окремих елементів атмосфери міжособистісного спілкування затрудняє, а іноді робить нездійсненним нормальне, почуття задоволення життям» [26, с. 15].

Існує думка, що спілкування властиве усім вищим живим істотам, однак лише на рівні людини воно набуває найбільш досконалих форм. У способі життя різних вищих тварин і людини виділяються 2 сторони: контакти з природою і контакти з живими істотами, 1-а – це діяльність, а 2-а – і є спілкування, де взаємодіють один з іншим живі істоти, організм з організмом, обмінюючись Інформацією [].

У спілкуванні виділяються наступні аспекти: зміст, мета і засоби. Зміст – це інформація, яка в між індивідуальних контактах передається від одної живої

істоти до іншої [13, с. 112]. Зміст спілкування може зберігати відомості про внутрішній мотиваційний або почуттєвий стан особистості.

Одна людина передає іншій інформацію про власні потреби і розраховує на те, що той, до кого вона звертається, буде приймати участь у задоволенні даних потреб.

Не враховуючи того, через спілкування людини з людиною, можна передавати і дані про емоційний стан особистості.

«Одним з важливих фактів людського життя є те, що люди відчують різні емоційні переживання і намагаються їх випробувати. Головним джерелом таких переживань є ситуації міжособистісного спілкування» [35, с. 33]. Це і задоволення, і радість, і гнів, і сум, і страждання та інші.

Важливо те, що «задоволення емоційних потреб можливо у всіх формах контактів... люди нерідко недооцінюють цей факт, нехтують ними або їм навіть намагаються якось протистояти. Це обставина, може бути, пов'язана з переконанням, що враження порушують інтелектуальну роботу і професійну діяльність.

Так виникають вимоги займатися професійною діяльністю або науковими дослідженнями від почуттів, хоча повністю виключити фактори задоволення емоційних потреб від міжособистісного спілкування просто нереально.

В підсумку емоційні проблеми частіше всього витікають із сфери пізнання, а це швидше корисно, чим корисно» [14, с. 41-42].

Зміст спілкування людини з людиною багатозначний, та відрізняється за власним внутрішнім змістом. Так як у спілкуванні з іншим, люди отримують інформацію про світ, отримують багатий життєвий досвід, знання, розвивають власні здібності, уміння і навички [25, с. 82].

Головною роллю у спілкуванні є саме його мета. «Мета спілкування – це те, через що у людини з'являється даний вид активності» [17, с. 513].

Одна людина може спонукати іншу людину до будь-яких дій, однак, що є особливо принципово – це передача і здобуття об'єктивних знань про світ,

навчання і виховання, узгодження дій людей в їх спільній діяльності, встановлення і прояснення особистих та ділових відносин.

І тут не обійтися без того, такого важливого в розвитку особистості – «вчитися зрозуміти себе, власний внутрішній світ, власні думки, відчуття і переживання... формувати себе» [16, с. 8].

Вищезазначене властиво людському спілкуванню і цілі такого спілкування передбачають засіб задоволення багатьох різноманітних потреб таких як: соціальні, культурні, пізнавальні, творчі, естетичні, потреби морального росту, морального розвитку та інші.

І тут важливими є засоби спілкування, які «можна визначити як способи кодування, передачі, переробки та розшифровки інформації, яка передається в процесі спілкування однієї живої істоти з іншою» [23, с. 113].

Зазвичай ефективність вербального впливу може бути визначена як відношення досягнутого результату до максимально можливого або заздалегідь запланованого. У цьому випадку необхідно чітко виділити кількісні та якісні критерії, як основи для порівняння результатів.

По-перше, ефективність спілкування визначається переважно до кожного визначеного учасника спілкування або до всіх разом взятих.

Однак в діалозі ефективне спілкування може бути тільки для одного з учасників або для обох. На багатосторонніх перемовинах ефективним спілкуванням може виявитися лише для частини учасників, а не для усіх. Важливо, що до виступу спікера перед аудиторією, ефективність його виступу та ефективність спілкування з ним у слухачів буде різною.

По-друге, сама ефективність розуміння буде, по-видимому, пов'язана з досягненням цієї мети, котру ставлять учасники спілкування в даній комунікативній ситуації. Важливо, що мета в спілкуванні може бути різною [43, с. 168].

Мета спілкування:

Інформаційна. Це мета – донести свою інформацію до співрозмовника і отримати підтвердження, що вона отримана.

Предметна. Це мета – дізнатися щось, отримати, змінити в поведінці співрозмовника.

Комунікативна. Це мета – сформувати певні відносини з співрозмовником. Можна виділити такі різноманітні комунікативні цілі: встановити контакт, розвинути контакт, підтримати контакт, відновити контакт, завершити контакт.

Комунікативні цілі наслідують такі вербальні звернення, як привітання, почуття, прощання, комплімент та інші.

На думку Л.А. Кисельова, ефективний вербальний вплив – це такий, який дозволяє говорити про досягнення поставленої мети та зберегти баланс відносин із співрозмовником (комунікативна рівновага), тобто залишитися з ним у нормальних відносинах, без виникнення конфлікту [15, с. 71].

Ефективним вербальний вплив буде вважатись лише у тому випадку, коли будуть досягнуті всі три цілі. Але так буває, безумовно, не завжди.

Існує низка умов, спостереження, котрі необхідні для досягнення ефективності вербального впливу, серед них:

1. Справжнє досягнення поставленої предметної мети.
2. Знання загальних законів спілкування та слідування ним.
3. Дотримання правил безконфліктного спілкування.
4. Використання правил і прийомів вербального впливу [30, с. 186].

Сукупність типових вербальних або невербальних, а іноді і тих і інших сигналів, що впливають на ефективність спілкування, визначається як фактор спілкування.

Основними факторами вербального впливу дослідники визначають наступні фактори: зовнішності; дотримання комунікативної норми; встановлення контакту зі співрозмовником; погляду; фізичної поведінки під час розмови (рух, жести, пози); манери (дружелюбність, щирість, емоційність, не монотонність, натхненність); розміщення в просторі; змісту; фактор мови; фактор обсягу повідомлення; фактор розташування фактів і аргументів, ідей; фактор часу; фактор кількості учасників; фактор адресата [].

Деякі науковці визначають фактор жанру (урахування правил ефективності певного жанру слова – мітинговий виступ, критика, спір, зауваження, наказ, прохання та інші), однак, за видимим, фактор жанру – це грамотне використання всіх факторів вербального впливу у визначеній ситуації спілкування [19].

Зважаючи на фактори можна виділити правила спілкування – вкладені в цю лінгвокультурну спільноту представлення та рекомендації щодо спілкування.

Немаловажним фактором, котрий діє на динаміку формування та характеристики взаємовідносин у системі тренер-батько-спортсмен, виділяють також особливості виду спорту.

Футбол є досить важливою ланкою у вихованні дитини. При занятті футболом дитина різносторонньо фізично розвивається, зміцнюється його нервова, серцево-судинна і дихальна системи, а також значно розширюються можливості опорно-рухового апарату. Футбол – відмінний засіб загартування, зміцнення здоров'я. Під час занять футболом у дітей розвиваються швидкісно-силові, координаційні якості, сила, витривалість, а також ряд морально-вольових якостей.

Тренерам та фахівцям, котрі ведуть навчання з дітьми гри у футбол, необхідно знати специфіку фізіології та анатомії дитини, а також психологічні особливості.

У дитини інтенсивно формується серцева діяльність. Зміцнення серцевої діяльності у них проявляється за рахунок підвищення частоти серцевих скорочень. Розширюють функціональні можливості серця дітей, а також еластичність судин і низький рівень артеріального тиску. Тому в даному віці серце відмічається відносною витривалістю, також швидко адаптується до ситуаційних вправ, до яких відноситься і футбол.

Рядом досліджень підтверджено, що заняття футболом є чудовим засобом збільшення функціональних можливостей дихальної системи.

Велика увага викладача на будь-якому занятті повинна спрямована на навчання таких моральних і вольових якостей, як дисциплінованість, доброзичливість ставлення до друзів, чесність, чуйність, сміливість під час

виконання фізичних вправ, а також спробувати формування психічних процесів (уяви, пам'яті, мислення та ін.).

Чинне місце відводиться й організації та методиці проведення занять з футболу з дітьми. На особливу увагу заслуговують планомірність і постійність занять фізичними вправами та ентузіазмом, котрий проявляється при цьому, уміння без сторонньої допомоги займатися фізичними вправами, вести здоровий спосіб життя, мати високий рівень знань у сфері фізичної культури та спорту. При оцінці досягнень, підопічних головним чином потрібно орієнтуватися на власні темпи приросту в розвитку їх рухових якостей, а зовсім не на виконання встановлених тренувальних кількісних нормативів.

Тренер зобов'язаний забезпечити усім однаковий доступ до занять, опиратися на прості та гнучкі методи та засоби навчання для розвитку дітей з різними рівнями рухових і психічних здібностей.

Беручи до уваги величезні особливі відмінності всередині навіть одного віку, викладач зобов'язаний намагатись давати учням різноманітний за складністю та індивідуальними труднощами вивчення матеріалу програми. Для цього він може застосовувати різні організаційні форми: об'єднувати дітей різного віку та паралельних груп.

На заняттях потрібно часто застосовувати вправи для формування просторової орієнтації та сенсорно-перцептивної сфери які виконуються у встановленій черзі з поступовим ускладненням завдань та умов їх виконання.

Для підвищення емоційності зайнятості, створення інтересу і позитивної мотивації повинні використовуватись різноманітні рухливі ігри, в яких вирішуються в свою чергу і корекційні завдання.

Таким чином, в процесі занять футболом можна вирішити наступні основні завдання:

- зміцнити здоров'я, здійснювати загартування організму людини;
- оволодіти техніко-тактичними діями гри у футбол;
- всебічно фізично розвинути і удосконалити такі фізичні якості, як сила, гнучкість, витривалість, швидкість, спритність;

- ознайомити учнів з правилами безпеки на занятті та під час гри у футбол.

1.3. Причини виникнення конфліктів в системі тренер-батьки-спортсмен

Надзвичайно важкий етап у відносин між батьками та дітьми настає тоді, коли дитина досягає підліткового віку. Саме підлітковий вік пов'язаний з перебудовою організму дитини – статевим дозріванням. І хоча лінії психічного та фізіологічного розвитку не йдуть паралельно, межі цього періоду значно змінюються. Одні діти вступають в підлітковий вік раніше, інші – пізніше, пубертатна криза може виникнути і в 11, і в 13 років. Починаючи з кризи, весь період зазвичай протікає важко і для дитини, і для батьків, через те підлітковий вік іноді називають тривалою кризою.

На думку вчених «криза підліткового віку, на відміну від криз інших періодів, більш затяжна і гостра, так як у зв'язку з швидким темпом значного фізичного і розумового розвитку у підлітків виникають такі, актуальні потреби, які не можуть бути задоволені в умовах недостатньої соціальної зрілості школярів цього віку» [7].

Таким чином, у цей критичний період визначення потреб виражена значно сильніше, і, подолати її, у силу відсутності синхронності у фізичному, психічному та соціальному розвитку підлітків дуже важко.

Криза підліткового віку має ще одну досить істотну відмінність.

На думку Божович Л.І. у молодшому віці депривація потреб, що знову виникають, пов'язана переважно з зовнішніми перешкодами (заборами дорослих, способом життя дитини котрий змінився, обмежуючи його активність) у кризі ж підліткового віку не меншу роль відіграють і внутрішні фактори: заборони, накладені підлітком на самого себе, раніше сформовані психологічні новоутворення (звички, особливості характеру та інше), часто вони заважають підлітку досягти бажаного та передусім у вибраному ним самим зразку [4].

Звичайно, існують зовнішні умови – необхідність залишатися залежним від дорослих, коли вже виникло бажання зайняти свій, більш зрілий соціальний

статус, котрий звільняє від постійної можливості зовнішнього контролю і дозволяє підлітку самотійно вирішувати свої проблеми [17].

З точки зору Ільїна В.А. на проблеми, пов'язані з фізіологією, накладається вторинне загострення криз, характерних для передуючих стадій розвитку дитини. Автономія та ініціатива потужна і не завжди адекватно демонструється в потребах отримати владу над власним життям.

У тому, наскільки це робиться і наскільки успішним проявляється підліток у реалізації такої влади, проявляється конфлікт попередньої стадії: компетентність – неуспішність.

І, нарешті, все це відбувається на тлі того, наскільки зовнішній світ, і в першу чергу батьки, готові зрозуміти та і прийняти те що відбувається (що відповідає конфлікту самої першої стадії людського життя: довіра - недовіра).

По міркуванню Е. Еріксона, одна з основних задач підліткового віку є інтеграція в єдине ціле елементів ідентичності особистості, в тій або іншій мірі сформованих раніше [1].

Вважають, що «підліток це клубок протиріч» [12].

Е. Шпрангер виділяє три основних протиріччя підліткового віку, С.Холл – дванадцять, Л.С. Виготський пише про те, що їх можна було б нарахувати ще в дванадцять разів більше.

Однак, можливо, що і це не межа. Але все сходяться до визнання першочергової важливості одного з протиріч: з одного боку, це вік соціалізації, вростання в світ людської культури і суспільних цінностей, а з іншого – вік індивідуалізації, відкриття і ствердження свого унікального і неповторного Я [14].

Завдяки бурхливому росту та перебудові організму, у підлітковому віці різко підвищується інтерес до своєї зовнішності. Формується новий образ фізичного «Я».

Кулагіна І.Ю. відзначає, що важкі емоційні реакції на свою зовнішність у підлітків пом'якшуються при теплих, довірливих відносинах з близькими дорослими, які повинні, порозумітися, проявляти та розуміти, та бути тактовними. І навпаки, безтактовне зауваження, котре підтверджує найгірші загрози, окрики

або іронії, що відривають дитину від дзеркала, поглиблюють песимізм і додатково нервують [8].

На образ фізичного «Я» і самопізнання в цілому впливає темп статевого дозрівання.

Головна особливість підлітків – особистісна нестабільність. Протилежні риси, прагнення, тенденції існують і борються один з одним, що визначають суперечливість характеру та поведінки дорослої дитини.

Анна Фрейд так описала цю підліткову особливість: «Підлітки виключно егоїстичні, вважають себе центром Всесвіту і єдиним предметом, гідним інтересу, і в той же час ні в одному з останніх періодів свого життя вони не здатні на таку вірність та самопожертвування [22].

З однієї сторони підлітки з ентузіазмом включаються в життя спільноти, а з іншої – вони охоплені пристрасстю до самотності. Вони коливаються між сліпим наслідуванню обраному лідеру та викликаючи бунтом проти будь-якої та всієї влади. Вони егоїстичні і матеріальні і в той же час переповнені ідеалізмом. Вони аскетичні, але позапланово поринають у розпущеність самого примітивного характеру. Іноді їх поведінка по відношенню до інших людей груба і безцеремонна, хоча самі вони досить чутливі. Їх настрої коливаються між сяючим оптимізмом та похмурым песимізмом. Іноді вони працюють з неймовірним ентузіазмом, а іноді досить повільні та апатичні.

Серед багатьох особистісних особливостей, присутніх у підлітків, особливе місце займає формування у нього почуття дорослості та «Я-концепції».

Відчуття дорослості – ставлення підлітків до себе як до дорослих, представлення, відчуття себе в якійсь мірі дорослою людиною. Ця суб'єктивна сторона дорослості вважається центральним новоутворенням молодшого підліткового віку.

Відчуття дорослості, як пише Личко А.Є., проявляється в наступному:

- перш всього в бажаннях, щоб всі – і дорослі, і однолітки – ставилися до нього не як до маленького, а як до дорослого;

- він претендує на рівноправність у відносинах зі старшими і йде на конфлікти, відстоюючи свою «дорослу» позицію;
- відчуття дорослості проявляється і в прагненні до самостійності, бажання сторони огородити будь-яке своє життя від втручання батьків;
- в підлітків з'являються власні смаки, погляди, оцінки, власна лінія поведінки;
- підліток гаряче відстоює їх (чи то належність до якогось напрямку у сучасній музиці, чи то ставлення до нового вчителя), навіть незважаючи на незадоволення оточуючих [5].

Відчуття дорослості пов'язано з етичними нормами поведінки, які усуваються дітьми в цей час. З'являється моральний «кодекс», який показує підліткам чіткий стиль поведінки в дружніх відносинах із однолітками.

Відчуття дорослості стає центральним новоутворенням молодшого підліткового віку, а до кінця періоду, приблизно в 15 років, дитина робить ще один крок у своєму особистісному розвитку. Після пошуку себе, особистісної нестабільності в ньому формується «Я-концепція» – система внутрішньо узгоджених уявлень про себе, образів «Я».

Образи «Я», які створює у своєму розумінні підліток, різноманітні - вони відображають все багатство його життя. Фізичне «Я», тобто. уявлення про власну зовнішню привабливість, представлення про свій розум, здібності в різних сферах, про силу характеру, товариськості, доброти та інших якостей, з'єднуючись, утворюють великий пласт «Я-концепції» – так зване реальне «Я» [3].

Крім реального «Я», «Я-концепція» включає в себе «Я»-ідеальне.

Крутецький В.А. відзначає, що при високому рівні захоплень і недостатньому усвідомленні своїх можливостей ідеальне «Я» може занадто сильно відрізнятись від реального. Тоді розрив який переживає підліток між ідеальним образом і фактичним своїм станом призводить до невпевненості в собі, що зовнішньо може виражатися в образливості, прямоті, агресивності.

Коли ідеальний образ виявляється досяжним, він спонукає до самовираження. Підлітки не тільки мріють про те, якими вони будуть у найближчому майбутньому, але і прагнуть розвинути в собі бажані якості [13].

В кінці підліткового віку, на межі юності, уявлення про себе стабілізуються і утворюють цілісну систему – «Я-концепцію». У частини дітей «Я-концепція» може формуватися пізніше, у старшому шкільному віці. Але в будь-якому випадку – це найважливіший етап у розвитку самосвідомості.

Звичайно, це не єдині новоутворення підліткового віку.

На особистісний і психічний розвиток підлітків великий вплив здійснюють умови оточення і виховання, і ті ролі, які дитина «відіграє» в сім'ї.

Таким чином, одна з центральних причин конфліктів в системі тренера-батьків-спортсмена, є криза підліткового періоду.

Можна відзначити, що спортсмени такі ж люди, як і всі. Якщо конфліктна поведінка спрямована на прояв протесту проти тренера, то тренер буде протидіяти, сприяти досягненню своєї мети. Через що викликає ще більше протистояння у спортсмена. Ситуація може зайти в глухий кут і перерости в хронічну форму. У таких випадках самостійно повернутися до конструктивної фази конфлікту складно. Процес набуває незворотного характеру.

В кращому випадку, відбудеться розрив, в гіршому хтось просто піде зі спорту. Як правило, з огляду на молодість і недосвідченість, йде спортсмен. Щоб цього не сталось, слід в'яснити причину виникнення конфлікту тренера і спортсмена.

Одними з основних причин може бути невиконання намічених планів тренувань та змагань, низький рівень вольової сфери спортсмена, погана дисципліна.

Досить часто тренер не може пояснити причину, поганої поведінки спортсмена. Йому незрозуміло, що він сам робить не так. Адже він здійснює зусилля для спортсмена, витрачає свій досвід, знання і час, не усвідомлюючи, що може бути причиною конфлікту зі спортсменом⁷

Юний спортсмен може не приймати вимоги тренера через наявність змістового бар'єру. Іноді через малий словниковий запас, наприклад, коли тренер іноземець і розмовляє з великим акцентом, він не в змозі донести сенс своїх слів, а дитині здається, що тренер просто придирається або насміхається над ним.

Спортсмену деколи дійсно здаються невиправданими вимоги тренера.

Існує також помилкова думка спортсмена про негативне ставлення до нього тренера. Будь-яка вимога розцінюється як причіпка. Хоча цю саму вимогу, котру здійснить інша людина, спортсмен виконує легко і невимушено.

Існує й ряд суб'єктивних причини виникнення конфлікту.

Кожна конфліктуюча сторона переконана, що справа тільки в опоненті, а саме в тому, що він просто не хоче нічого зрозуміти.

Тренер відзначає менші необережності у поведінці спортсмена. Крім цього, він обговорює їх з батьками і з іншими тренерами або керівництвом школи або спортивного клубу. Тренер діє за приказкою «в чужому оці соломинку знайдеш, а в своєму колоду не помітиш». Коли річ заходить про його поведінку, він відповідає, що мова зараз не про нього, і він справді себе так веде лише тому, що він тренер. Ця причина зазвичай створює таку не вигідну ситуацію, яка в більшості випадків призводить до повного розриву відносин.

Кожній людині властиво прикрашати свою поведінку. Так звана «гра в благородство». Ми намагаємось демонстративно показати важливе ставлення до опонента, а чужі дії вважаємо неприйнятними.

Спрощення ситуації конфлікту. Кожна сторона намагається спростити ситуацію, вважаючи свої дії адекватними і такими необхідними.

Можуть бути й інші причини конфліктів, наприклад;

Невідповідність темпераментів. Тренера-сангвініка, швидкого та енергійного, буде дратувати повільний меланхолік. Вибуховий спортсмен-холерик виведе із стану балансу спокійного тренера-флегматика.

Різне виховання, сімейні та життєві звичаї, принципи життя.

Щоб було зрозумілим, чому так відбувається, слід поспілкуватись про типи поведінки в конфлікті: вони діляться на «практиків», «співрозмовників» і «мислителів». Всі визначення самі говорять за себе.

Для *практиків* властиво рішучість отримати результат. Він діє за принципом «напад – кращий захист», йому властиво недооцінювати наслідки конфлікту.

Для *співрозмовника* важливіші самі перемовини і бесіди, він буде намагатися пом'якшити конфлікт і вибрати поганий мир, аніж яскраву сварку, щоб зняти напружені обставини.

Мислитель дуже обережний в діях. Швидше він продумає логічний вихід і представить ряд доказових фактів своєї правоти і неправоти співрозмовника. Мислитель досить рідко потрапляє в конфліктну ситуацію, так як заздалегідь обдумує, як її уникнути.

Відношення тренерів до конфліктів мало відрізняються від основної маси людей.

Тренер, який намагається вийти з конфлікту за *типом страуса*, який в екстремальній обстановці ховає голову в пісок, цей тип тренерів пускає ситуацію на призволяще, залишаючись у благополуччі власного життя, і очікує, що ж цього вийде. Колектив, в якому працює такий тренер, схильний до руйнування.

Тренер котрий реалістично відноситься до конфлікту. Він розуміє, що відбувається в конфліктній ситуації, і пристосовується до виставлених вимог спортсменів, ніби іде у них на поводу. Йому доводиться вести себе так, щоб не зіпсувати відносини зі спортсменами, з однієї сторони, а з іншої – не отримати викликів від керівництва школи, від батьків або відповідальних осіб. Він діє за принципом: «І вашим, і нашим». Це призводить до втрати авторитету, і спортсмени перестають поважати тренера.

Активний тренер. Такий тренер справді розуміє і визнає наявність конфлікту, не приховує його ні від батьків, ні від команди, ні від колективу. Не намагається ігнорувати або догодити будь-кому. Його моральні принципи не дозволяють залишатися в стороні від того що відбувається у команді, він з

головною поглинається в конфлікт. Однак він не враховує індивідуальні особливості спортсменів, не виявляє причини конфлікту. Він просто домагається його припинення якби там не було авторитарним методом подавлення, чим викликає стійку неприязнь спортсменів.

Творчий тренер. Такий тренер буде себе вести у відповідності з конфліктною ситуацією. Він цілеспрямовано, з урахуванням створених обставин шукає свідомий і правильний вихід. Розглядає всі мотиви, спонукавши спортсменів вести себе так, а не інакше. Зважає всі «за» і «проти», розглядає погляди всіх очевидців на цей інцидент. Все зваживши, приймає обдумане рішення.

Завершення конфліктів між тренером і спортсменом можуть бути різними. Тренеру необхідно завжди пам'ятати, що він є, перш за все, викладачем, і він, як правило, старше за віком, у нього за плечами життєвий і професійний досвід. Отже, від нього залежить попередження конфліктної ситуації і назріваючого конфлікту.

Для уникнення конфліктних ситуацій необхідно:

- проводити індивідуальні бесіди зі спортсменом;
- бути уважним до нього;
- проявляти значний інтерес до свого життя за межами спортивного майданчика, школи, клубу;
- уміти поставити себе на місце спортсмена;
- проявляти уважність до його здоров'я і настрою, у разі виникнення проблем вчасно реагувати, направляючи його до лікаря або психолога;
- давати можливість виговоритись спортсмену, коли йому це необхідно;
- уважно слухати і чути його;
- знайти загальні інтереси;
- завжди говорити про його досягнення, підкреслюючи спочатку краще, а потім залишати місце для критики;
- критику до спортсмена в проводити тактовній формі.

Іноді запобігти конфлікту не вдається. Тоді перед тренером постає друге завдання – погасити конфлікт, щоб він не перейшов у хронічну стадію. Найбільш прийнятним способом погашення конфлікту є пошук консенсусу – прийняття сторонами добровільно і відкрито претензій один до одного з рівними правами і обов'язками.

Тренеру потрібно намагатись не входити в конфронтацію, так як в цьому випадку легко перейти на особисті образи, чого робити не варто.

Намагатись не розширювати предмет сварки, не висловлювати претензії всі одразу. Прийняти принцип скорочення ряду претензій, так як у протилежному випадку у спортсмена складається думка, що він винен всюди та у всьому.

Наставнику слід виробляти установку, що у спортсмена завжди є підстави для скарг і непогодження. Вміти вислухати та зрозуміти.

Також бути емоційно витриманим, зберігаючи свої емоції, він торкнеться почуття власної гідності спортсмена і не втратить своє, можливо, навіть підніметься у своїх же очах.

Тренер має запропонувати вихід із складної ситуації, висловлюючи рішення з оптимістичної точки зору.

Важливо, який би характер конфлікт не мав, завдання тренера не боятися його, а розібратися в ситуації, поглинути в його суть та знайти способи і шляхи вирішення.

1.4. Мотивація спортивної діяльності та її особливості у підлітків.

Завдання діяльності спортивних шкіл відрізняться залежно від етапу підготовки. Переведення спортсменів у групу наступного року навчання здійснюється рішенням тренерської ради на підставі стажу занять, виконання нормативних показників із загальної, спеціальної фізичної та спортивно-технічної підготовки. У разі невиконання нормативів спортсмени можуть пройти навчання повторно, але не більше одного разу на цьому році навчання.

Тривалість циклу занять на перших двох шаблях становить від 4 до 8 тижнів для тих, хто займається віком 12-17 років, від 8 до 12 тижнів у віці 9-11 років. Для молодших дітей терміни може бути збільшено.

Спорт – це особлива діяльність людини, яка, перш за все, пов'язана з великим фізичним навантаженням та вимагає збереження у спортсмена стійкої позитивної мотивації до щоденних навантажень, формування активної внутрішньої установки на самовдосконалення, самовиховання та саморозвиток. Така специфічна діяльність у результаті призводить до формування у спортсмена професійно важливих психічних якостей та особистісних особливостей, значущих як конкретного виду спорту, так корисних у повсякденному житті [37].

Спортивні психологи та досвідчені тренери вважають, що без знання особливостей потребнісно-мотиваційної сфери юного спортсмена важко «підводити» його до змагань, формувати стійку, «результативну» мотивацію досягнення успіху. Тренер, озброєний інформацією про особисту мотивацію свого підопічного, постає як тонкий творець та справжній творець його спортивного результату.

Говорячи про мотивацію, необхідно підкреслити, що вона є одним із проявів особистісних рис спортсмена. Провідна мотивація, як і характер, формується протягом усього життя людини, починаючи з дитинства. Природу мотивації досягнення успіху (потреба у всьому бути першим, незадоволеність поразкою, потреба у визнанні особистих досягнень, схильність до активних рухових дій, становищі лідера у спілкуванні з однолітками та ін.) у дитячому віці в основному визначають особливості психіки дитини.

Величезний вплив на формування сталої мотивації досягнення успіху в спорті надають зовнішні компоненти, такі як, виховання в сім'ї, вплив педагогів і тренерів, що проявляється у позитивному та уважному відношенні не лише до здібностей дитини, а й до її потреби рухатися, змагатися.

Впровадження нових організаційно-методичних прийомів фізичного виховання, наявність сучасної матеріально-технічної бази для занять фізичною культурою та спортом, доступний спортивний інвентар, відповідна реклама,

спортивні телевізійні канали та канали, що пропагують здоровий спосіб життя – все це створює у молодій людині сприятливі умови для формування стійкого інтересу та потреби до заняття спортом і, як наслідок, до здорового способу життя.

За визнанням багатьох спортивних психологів та тренерів, сформована чи, як ще кажуть, «заточена на успіх» мотиваційно-потребнісна сфера спортсмена – це основа та ядро його особистості. Це ядро складається з сукупності внутрішніх якостей та спонукальних мотивів до конструктивної, раціональної дії не тільки в момент відповідальних змагань, а й у трудомісткій, рутинній та енерговитратній період «накопичувального» тренувального процесу.

При щоденній тренувальній діяльності спортсмену потрібен досить високий рівень мотивації, що спонукає його переступити бар'єр переживання дискомфорту відчуття, що виникає при надзвичайній втомі та напрузі. Ступінь витривалості до дії факторів навантаження в цьому випадку буде залежати від сили навантаження та супутніх мотивів. При високих психофізичних навантаженнях вони спонукають спортсмена до прояву наявних вольових компонентів характеру, як і навчально-тренувальному процесі, і у ситуації змагальної діяльності.

Мотивація досягнення успіху у спортивній діяльності має двоякий характер. З одного боку, довготривалий (сила та стійкість мотиву постановки та досягнення відстроченої в часі мети), з іншого – ситуативний (сила та стійкість мотиву досягнення успіху при намірі показати найкращий для себе результат з позиції «тут і зараз»). Впровадження нових організаційно-методичних прийомів фізичного виховання, наявність сучасної матеріально-технічної бази для занять фізичною культурою та спортом, доступний спортивний інвентар, відповідна реклама, спортивні телевізійні канали та канали, що пропагують здоровий спосіб життя – все це створює у молодій людині формування стійкого інтересу та потреби до заняття спортом і, як наслідок, до здорового способу життя.

За визнанням багатьох спортивних психологів та тренерів, сформована чи, як ще кажуть, «заточена на успіх» мотиваційно-потребнісна сфера спортсмена –

це стрижень, ядро його особистості. Це ядро складається з сукупності внутрішніх якостей та спонукальних мотивів до конструктивної, раціональної дії не тільки в момент відповідальних змагань, а й у трудомісткій, рутинній та енерговитратній період «накопичувального» тренувального процесу.

Слід зазначити, що проблема відстроченої у часі кінцевої мети (наприклад, підсумкових спортивних змагань – фіналів) у навчально-тренувальному процесі найчастіше призводить до втрати («замилування») образу перспективи змагання. І, як наслідок, у спортсмена знижується рівень мотивації та інтересу до тренувальної діяльності, без якої (і спортсмен це добре розуміє) досягнення поставленої мети неможливе. І тут досить часто мотивація досягнення успіху поступово починає здавати свої провідні позиції на користь мотивації уникнення невдач. При цьому невдоволення своєю діяльністю чи, навпаки, ірраціонально завищена самооцінка своїх досягнень переносяться з особистісного рівня, на зовнішні соціальні чинники.

Наприклад, перестає подобатися план тренувального процесу який раніше влаштовував; місце та час проведення тренувань стає незручним; викликає сумнів прийнята раніше методика навчально-тренувального процесу; здається, що тренер надто прискіпливий, суперники чи члени рідної команди безцеремонні; знижується впевненість у особистому (командному) успіху та персональна активність спортсмена. Для уважного тренера ці симптоми є відображенням мінливої чи вже такої, що змінилася мотивації спортсмена.

Останнім часом у суспільстві склалася ситуація, за якої матеріальні цінності займають визначне місце у потребнісно-мотиваційній сфері багатьох людей. Це не могло не позначитися як на діяльності спортсменів, так і на особливостях спортивної мотивації. «Матеріальна орієнтація» може іноді виступати як провідний мотив у мотивації спортсмена, але домінування в установках і потребах саме матеріального стимулу слід розглядати як сигнал несприятливий. Тренер у роботі зі спортсменами не повинен використовувати лише матеріальне стимулювання їхніх зусиль. Потрібен розумний баланс задоволення духовних і матеріальних потреб. Соціологічне опитування переможців та призерів різних

змагань показало, що стоячи на п'єдесталі, спортсмен переживає різні емоції, але думки про суму, яку буде отримано ним за виграш, приходять, як правило, пізніше.

Якщо тренер уміло формує у спортсмена провідний мотив і другорядні мотиви «підлаштовує» під цілі та завдання для досягнення наміченого (запланованого) результату, то спортсмен вмотивований на їхнє досягнення. Це тим, що перед спортсменом вибудовується чітка ієрархія мотивів. Вона відкриває проти нього широку перспективу підвищення персональної результативності з допомогою задоволення різнопланових, причому спочатку духовних і потім матеріальних, запитів і потреб.

Якщо тренер знає найбільш актуальні потреби спортсмена і не ігнорує його потреби у самоствердженні, самовираженні, виконанні громадського обов'язку, то це знання та конструктивне ставлення тренера підвищує ефективність діяльності спортсмена у навчально-тренувальному процесі. А в змагальній діяльності ці знання налаштовують конкретного спортсмена (команду) на те, щоб, в одному випадку, показати свій максимум з позиції «тут і зараз», гідно програючи сильнішому супротивникові, а в іншому – зуміти переламати хід змагання чи змагального поєдинку та зрештою здобути перемогу над сильнішим суперником.

Мотивація спортсмена також багато в чому залежить від факторів соціально-побутового характеру, наприклад, від мікроклімату в команді, де він здійснює свою навчально-тренувальну та змагальну діяльність. Тренеру важливо враховувати у роботі зі спортсменом його домінуючу (провідну) мотиваційну спрямованість. І якщо вона – «спілкування», то для такого спортсмена особливо значуща психоемоційна обстановка, яка панує у його команді. Якщо його потреба у спілкуванні не реалізується повною мірою, то виникає реальна небезпека «затиску» та «ситуативної тривожності» на змаганнях, причому лише від того, що спортсмен не мав можливості обговорити в команді важливі для нього питання. Психологи в таких випадках говорять про синдром «незавершеної дії». Тобто, спортсмен самостійно не здатен вибрати собі відповідне, ясне рішення задля вирішення проблеми котра його хвилює. Він не може зорієнтуватися, як

правильно та результативно діяти задля команди у якомусь визначеному випадку. У цій ситуації слово тренера, визначеність його позиції з питання, котре хвилює спортсмена, знімає і «затискач» і ситуаційну тривожність, котра виникла.

Якщо ж мотиваційна спрямованість спортсмена – це «діяльність», то йому важливо повною мірою реалізовувати весь свій арсенал можливостей у обраному виді спорту. І від рівня реалізації себе у визначеній діяльності залежить сила та стійкість його мотивації досягнення успіху. Тренеру необхідно пам'ятати, що зазначена психологічна спрямованість, як правило, властива спортсменам які постійно працюють над собою». Тому тут необхідно контролювати та коригувати дії та поведінку даного спортсмена і не допускати перетренування, щоб він зміг використати весь свій високий потенціал у потрібний час та у потрібному місці. Вважається, що у спортсменів із такою мотиваційною спрямованістю велика ймовірність отримання травми через підвищену безкомпромісність та агресивність поведінки на спортивному майданчику.

І, нарешті, якщо мотиваційна спрямованість спортсмена – «на себе», то для «підживлення» мотивації досягнення успіху у навчально-тренувальній та спортивній діяльності йому дуже важливе кар'єрне зростання. Спортсмени такого типу упевнені, що реалізація витрачених ним сил обов'язково має втілюватись у підвищенні його соціального статусу у команді. Як правило, йому дуже важливо почути слова схвалення, що виділяють його на тлі когось. Велике бажання такого спортсмена бути першим, головним, найкращим – така рушійна сила його мотиваційно-потребнісної сфери. Однак є реальна небезпека, що, якщо на суб'єктивну думку йому здається, що тренер чи хтось із команди не дає змоги йому реалізуватись в повній мірі, він буде схильний до пошуку іншої команди. Відомі випадки, коли спортсмен переходив до іншої, слабшої команди, але там він успішно реалізовував свою мету і провідний мотив бути кращим на тлі інших, бути лідером. І тут відбувається зміщення провідного мотиву на інший компенсаторний аспект. Він перший, найкращий у новій команді. І, у цьому випадку для спортсмена не настільки актуально, що нова команда, в якій він є реальним, чинним лідером, сама не є такою.

Фахівцями, які досліджують проблеми мотивації спортсменів, було визначено залежність: що ширше коло завдань котрі успішно вирішував спортсмен у власній спортивній діяльності, то яскравіше виражена і стійкіша в нього мотивація досягнення високого результату.

У навчально-тренувальній та спортивній діяльності на всіх її етапах інформація про майбутніх суперників має велике мотивуюче значення. Цю обставину необхідно враховувати у тренерській практиці. Для посилення мотивації кожного спортсмена та команди в цілому необхідна не лише загальна інформація про майбутніх конкурентів, набагато важливіше оцінити слабкі та сильні сторони їхньої підготовки.

Якщо ж говорити загалом про зв'язок мотивації та психофізичного стану спортсмена, то можна відзначити пряму залежність. Чим кращий стан здоров'я спортсмена, тим вища його мотивація. У зв'язку з цим велику роль набувають профілактичні заходи, котрі дозволяють запобігти виникненню окремих психосоматичних захворювань, і тим самим зберегти мотивацію спортсмена на високому рівні.

Необхідно також наголосити, що зміни у психічному стані спортсмена можуть мати конкретну «матеріальну» основу. Невпевненість, страх – можливий результат методичних прорахунків тренера. В результаті можливих помилок у тренувальному процесі, у спортсмена формується ірраціональна мета, яку він не здатний досягти, незважаючи на старанність та перенавантаження. Внаслідок цього може виникнути фрустрація, яка вкрай негативно впливає як на волю так і на психоемоційну стійкість спортсмена, а також і на його потребнісно-мотиваційну сферу.

На практиці спортивної діяльності відомо цілу низку прикладів, коли завдяки плідній співпраці тренерського складу зі спеціалістами-психологами були розроблені індивідуальні плани побудови навчально-тренувального та змагального процесів для кожного спортсмена команди, за допомогою яких вдавалося скоригувати та благополучно подолати наявні прогалини у психофізіологічному компоненті. Навчально-тренувальний та змагальний

процеси, побудовані з урахуванням індивідуальних психофізичних особливостей кожного спортсмена, дозволяють сформувати у них стійку мотивацію досягнення вищих результатів. У свою чергу мотивація досягнення успіху призводить до формування у спортсмена установки на цілеспрямованість, впевненість у собі. Рік за роком ця установка закріплюється у його свідомості. І в результаті позитивні якості спортсмена стають характерними рисами його особистості, знаходять своє відображення не тільки у високих спортивних досягненнях, а й у його життєдіяльності за межами спортивної діяльності.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методика дослідження

Для того щоб вивчити систему роботи між «тренер-спортсмен-батьки» були використані ряд методик та розроблені анкети.

В процесі проведення дослідження нами було використано наступні методики: анкетування; експертне опитування; тест на визначення «Чи вважаєте Ви себе конфліктною особистістю»; методика К. Томаса «Визначення стилю поведінки у конфлікті».

Також нами було розроблено анкету для юних футболістів. Метою нашої анкети було визначити рівень здатності до конфліктів юних футболістів у команді, а також визначити причини та особливості виникнення конфліктів у підлітковому віці.

Розроблена нами анкета складається із 16 питань. Кожне запитання містить кілька варіантів відповіді.

Для виявлення особливостей взаємовідносин у системі «тренер-батьки-спортсмен» було використано ще одну анкету котра складається з 10 питань із варіантами відповіді «так» або «ні».

У нашій науковій роботі також було проведене нами експертне опитування. Експертне опитування – це опитування, під час якого респондентами виступають експерти (висококваліфіковані фахівці певної професійної галузі).

У нашому дослідженні експертами виступили – батьки, тренер і психолог.

Усі експерти відповідали на одні й ті ж запитання:

1. Як Ви вважаєте чи часто виникають конфлікти з підлітками?
2. Що, на вашу думку, що є основною причиною конфліктів?
3. Конфлікти, що виникають у команді носять короткочасний чи довготривалий характер?

Тест «Чи Конфліктна Ви особистість» був наступним у нашому дослідженні. Метою даного тесту було визначити рівень конфліктності юних

футболістів. Тест складався із 7 питань, кожне з яких містило три варіанти відповіді.

Обробка результатів тестування: за вибір варіанта відповіді «а» спортсмену котрий проходив анкетування щоразу присвоюється 4 бали, за вибір варіанта відповіді «б» присвоюється 2 бали, за вибір варіанта відповіді «в» присвоюється 0 балів.

Трактування результатів тестування: максимальну кількість балів спортсмен може отримати від 0 до 28 балів.

0-8 балів – високий рівень конфліктності;

10-18 балів – середній рівень конфліктності;

20-28 балів – низький рівень конфліктності.

Методика До. Томаса «Визначення стилю поведінки у конфлікті» була завершальною у нашому дослідженні. Вона спрямована на визначення характерного типу поведінки особистості у конфлікті. Тест адаптовано Н.В.Грішиною для вивчення особистісної схильності до конфліктної поведінки. Також є модифікований тест Розенцвейгу (дитячий варіант)

Тест Розенцвейга – експериментально-психологічна методика вивчення фрустраційних реакцій. Стимулююча ситуація цього методу полягає у схематичному контурному малюнку, на якому зображені дві або більше людини, що зайняті ще не закінченою розмовою. Зображені особи можуть відрізнятися за статтю, віком та іншими характеристиками. Спільним для всіх малюнків є знаходження персонажа у фрустраційній ситуації.

Кожна з отриманих відповідей оцінюється, відповідно до теорії Розенцвейга, за двома критеріями: за напрямом реакції (агресії) та за типом реакції. У напрямку реакції поділяються на:

- Екстрапунітивні: реакція спрямована на живе чи неживе оточення, засуджується зовнішня причина фрустрації, підкреслюється ступінь фруструючої ситуації, іноді вирішення ситуації вимагають від іншої особи.

- Інтропунітивні: реакція спрямована на самого себе, з прийняттям провини або відповідальності за виправлення ситуації, особа котра фруструє не підлягає осуду. Досліджуваний сприймає фруструючу ситуацію як сприятливу для себе.

- Імпунітивні: фруструюча ситуація розглядається як щось незначне або неминуче, котре може бути подолане із часом, звинувачення оточуючих або себе відсутнє.

Тип реакції:

- перешкоджально-домінантні (у відповіді підкреслюється перешкода, що викликала фрустрацію суб'єкта у формі коментаря про його жорстокість, у формі, що представляє його як сприятливу або незначну);

- его-захисні (самозахисні) («Я» суб'єкта відіграє найбільшу роль у відповіді, і суб'єкт або обвинувачує когось, або ж згоден відповідати, або заперечує відповідальність взагалі);

- необхідно-завзяті (відповідь спрямована на вирішення фруструючої ситуації, і реакція на неї – особа приймає форму вимоги допомоги будь-яких інших осіб для вирішення ситуації, форму прийняття на себе обов'язків зробити необхідні виправлення або в розрахунку на час, що нормальний перебіг речей принесе із собою виправлення). Подається стимулюючий матеріал, що складається з 24 малюнків.

Модифікація тесту полягає в тому, що дитина відповідала неодноразово по малюнку, а їй давалася наступна інструкція з трьома питаннями.

«На малюнку зображено дві особи. Уяви, що ті слова, які говорить батько, вчитель чи одноліток, звернені до тебе.

- Що б ти відповів у цій ситуації?
- А що б ти подумав у цій ситуації?

Відповіді дітей реєструвалися на спеціальному бланку.

Перша відповідь фіксує первинну, найбільш імпульсивну реакцію дитини, друга відповідь передбачає вже якусь когнітивну обробку реакції, і третя – це фіксація почуттів, переживань, емоцій, що виникають у дитини від ситуації при ідентифікації з зображеною особою та власне відчуття ситуації.

2.3 Організація дослідження

Наше наукове дослідження було проведено у чотири етапи:

Етап перший – підготовчий. У рамках підготовчого етапу дослідження було отримано дозвіл від тренерів та батьків юних спортсменів на проведення дослідження, було здійснено підбір діагностичного інструментарію для тестування футболістів, визначено групу для дослідження.

Етап другий – констатуючий експеримент. Мета дослідження на зазначеному етапі було виявити рівень конфліктності у спортсменів підліткового віку. У рамках констатуючого експерименту були протестовані всі футболісти. Тестування відбувалося у груповій формі, у кабінеті психолога. Кожен спортсмен індивідуально, з нашою допомогою, заповнював усі бланки.

Етап третій – формуючий експеримент. На цьому етапі було зроблено опрацювання всіх отриманих нами результатів дослідження. Крім якісної обробки, було проведено також кількісна обробка даних та відображено їх у графічному матеріалі нашої роботи.

Етап четвертий – контрольний експеримент. На цьому етапі було підведено підсумки проведеного дослідження, сформовані висновки, розроблені рекомендації щодо зниження конфліктності футболістів.

У дослідженні прийняли участь 30 дітей що займаються футболом віком 11-12 років.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Результати експерименту

На самому початку дослідження ми застосували метод анкетування для спортсменів. Метою нашого анкетування було визначити рівень схильності до конфліктів юних футболістів, а також визначити причин та особливості виникнення конфліктів у юних спортсменів. У цьому дослідженні взяли участь 30 хлопчиків віком 10-12 років.

Згідно отриманих внаслідок проведеного нами анкетування даних ми встановили, що конфлікти у житті юних футболістів виникають досить часто. Відповідь «Так» на запитання які містила наша анкета анкети відповіла більшість опитаних підлітків (24 особи).

Щодо запитання анкети яке стосувалося частоти конфліктів, котрі ініційовані самим підлітком, відповіді отримані приблизно схожі – на частоту своєї участі у конфліктних взаємодіях і це становило 24 юних футболісти.

Щодо тих, хто спричиняє конфлікти, то себе до них віднесли менша кількість дітей (4особи). Вони також переконані, що відстоювати власну думку через конфлікт потрібно завжди та скрізь. Решта опитаних футболістів частіше зазначають, що не є тими хто спричиняє конфлікт, однак вони змушені у ньому брати участь для того, щоби мати змогу відстоювати власні інтереси чи захищатися від нападів зі сторони однолітків.

Щодо спричиненої образи, то опитані футболісти вважають за краще реагувати демонстративно – 17 опитаних спортсмени всіляко демонструють образу.

Відповідаючи на запитання анкети про те, наскільки довго у вас зберігається спогад про заподіяну образу, то 10 спортсменів зазначили, що намагаються не запам'ятовувати погане та не тримати образу.

Щодо компромісу, то 15 опитаних вважають, що практично в будь-якій конфліктній ситуації можна знайти компроміс. Однак 9 футболістів стверджують, що трапляються такі конфлікти, в яких не можливо досягнути компромісу. Із усіх опитаних лише 5 юних спортсмени не вважають за потрібне пошук компромісу

зادля розв'язання конфлікту, та в кожному конфлікті вони хочуть бути переможцями.

Розподіл відповідей питання анкети про типи поведінки у конфлікті, що характерні для юних футболістів відображені на рисунку 3.1 та результати подано таблиці 3.1.

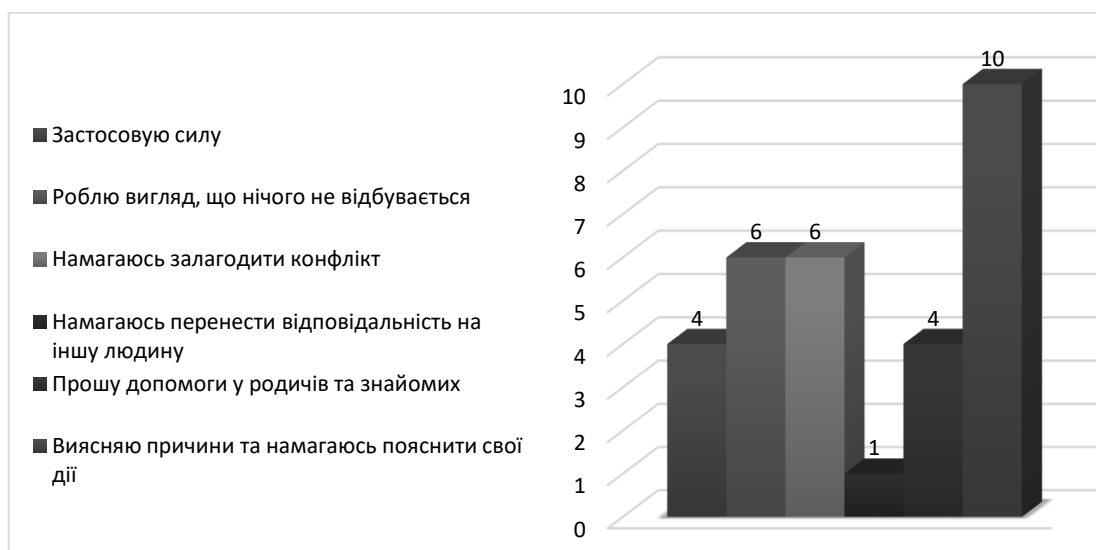

Рисунок 3. 1. Розподіл відповідей питання анкети про типи поведінки у конфлікті, що характерні для юних футболістів.

Таблиця 3.1. Розподіл відповідей питання анкети про типи поведінки у конфлікті, що характерні для юних футболістів.

Тип поведінки у конфлікті (самооцінка)	Юні футболісти
Застосовую силу	4
Роблю вигляд, що нічого не відбувається	6
Намагаюсь залагодити конфлікт	6
Намагаюсь перенести відповідальність на інших	1
Прошу допомоги у рідних та знайомих	4
Виясняю причини та намагаюсь пояснити свої дії	10

Після конфлікту, за словами опитаних, значна частина із них на початку дуже хвилюється та болісно переживає конфлікт, але з часом забуває про те, що сталося (19 осіб).

За даними анкетування, більшість конфліктів у юних футболістів відбувається з батьками та тренером, рідше спортсмени конфліктують із однолітками та друзями. Такий розподіл відповідей досить закономірний,

оскільки яскраво відображає властиву для даного віку реакцію – прагнення виглядати та зазвичай діяти як цілком доросла людина. Для підліткового віку, який ми досліджували, також властива велика залежність від думки референтної групи, найчастіше така група представлена однолітками, і саме це є поясненням того, що серед однокласників, друзів та товаришів по команді виникає менше конфліктів аніж з дорослими.

На думку опитаних юних спортсменів, найбільш поширеною причиною конфліктів із батьками є порушення заборон батьків (15 осіб), а також погані результати на тренуваннях та у навчанні (9 осіб).

У опитаних футболістів конфлікти з друзями та товаришами по команді зазвичай трапляються через суттєву відмінність думок та певних поглядів на будь-які питання, або просто через поганий настрій.

Три заключні питання анкети дали змогу змоделювати перед юними спортсменами конфліктні ситуації з другом, тренером чи батьками. На підставі отриманих результатів опитування ми побачили досить цікаву закономірність – найкраще опитані діти ставляться до своїх друзів. Так, більшість дітей спокійно сприйняли ситуацію відмови товариша від спільного походу в кінотеатр на перегляд фільму з поважних причин. Водночас схожу ситуацію відмови тренера, або відмови батьків діти сприйняли більш негативно та агресивно. На думку опитаних, поважні причини дорослих вони не вважають цілком достатньою підставою для відмови у виконанні даної обіцянки.

Внаслідок проведеного нами опитування юних футболістів вдалося встановити, що конфлікти у них виникають досить часто, хоча самі діти зазвичай не вважають себе їхніми ініціаторами, а лише зазначають, що змушені захищати себе від нападів та несправедливості.

Найчастіше конфлікти у опитаних юних футболістів виникають із дорослими – батьками та тренером, рідше – з однолітками. Основними причинами для конфліктів спортсменів із батьками виступають суворі вимоги батьків та низька успішність у навчанні та на тренуванні.

Головними причинами, що призводять до виникнення конфліктів юних футболістів з однолітками, виступають різні точки зору та поганий настрій. Також юні спортсмени показують більш конструктивну поведінку в конфлікті. Далі у таблиці 3.2. показуємо результати експертного опитування.

Таблиця 3. 2. Результати експертного опитування.

Питання	Батько	Тренер	Психолог
Як Ви вважаєте, чи часто виникають конфлікти з підлітками	так	так	так
Що, на Вашу думку, виступає основною причиною конфліктів	Розподіл обов'язків, особисті розбіжності	Проблеми з успішністю, результативністю, розподілом навантаження, порядок занять та розподіл уваги	Низька згуртованість колективу, наявність великої кількості малих груп, суперників
Конфлікти що виникають у команді, носять короткочасний чи довготривалий характер	Швидше довготривалий	Важко відповісти	довготривалий

Отже, згідно з результатами наведеними у таблиці 3.2, на думку опитаних експертів, із юними футболістами часто виникають конфліктні ситуації. Характер конфліктів, за оцінками експертів, швидше довготривалий та затяжний. Основними причинами конфліктів, на думку батьків, є розподіл обов'язків та певні особисті суперечки. Причинами конфліктів тренер бачить проблеми з успішністю, результативністю, розподіл навантаження, порядок занять і розподіл уваги. Психолог основними причинами конфлікту вважає низьку згуртованість спортивного колективу та наявність великої кількості дрібних груп, що змагаються та сперечаються між собою.

З метою дослідження низки особливостей взаємовідносин у системі «тренер-батьки-спортсмен» нами було проведено ще одне опитування. Результати опитування на запитання: «тренеру необхідно систематично проводити виховну роботу, як із окремими спортсменами, так і з окремою групою чи командою» представлено рисунку 3.2.

Згідно результатів опитування відображених на рисунку 3.2, думки розділилися щодо необхідності виховної роботи у команді. Тренер, зокрема, спрямований та вмотивований на спортивний результат і вважає, що систематична виховна робота у спортивній команді не потрібна. Однак більша

частина опитаних батьків – 87% (26 осіб) вважають навпаки, що виховна робота із юними футболістами вкрай необхідна. Незначна кількість батьків підтримують думку тренера – 13% (4 особи.).

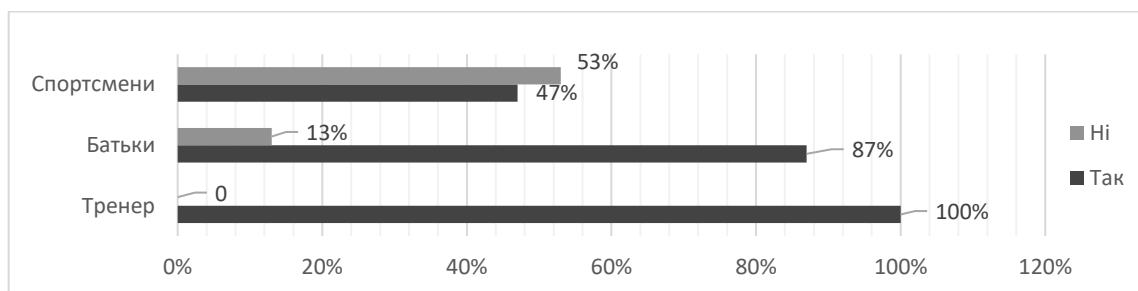

Рисунок 3. 2. Розподіл відповідей на трактування «тренеру необхідно систематично проводити виховну роботу, як з окремими спортсменами, так і з окремою групою або командою»

Частина опитаних юних спортсменів розділилась майже порівну на тих, хто вважає, що виховна робота потрібна, і ті, що не вбачають у ній необхідності. Так 47 % (14 осіб) спортсменів заявили про необхідність виховної роботи, а 53 % (16 особи) вважають, що немає такої необхідності. Розподіл відповідей на твердження «Як ви вважаєте, чи відіграє визначну роль культурно-дозвільна діяльність та виховання спортсменів» представлено на рисунку 3. 3.

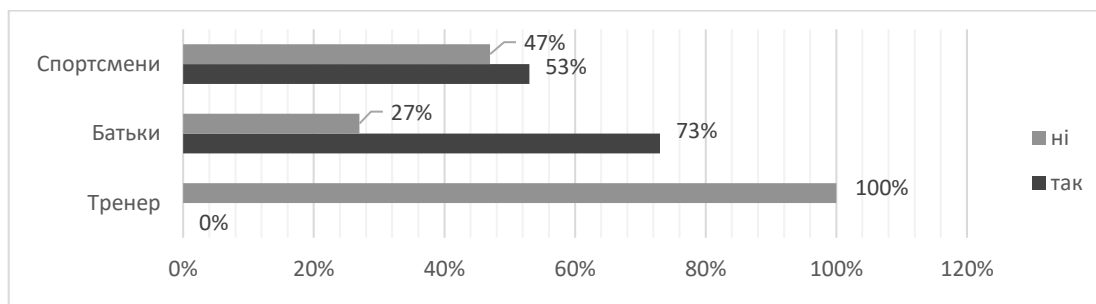

Рисунок 3. 3. Розподіл відповідей на твердження: «Як ви вважаєте, чи відіграє визначну роль культурно-дозвільна діяльність та виховання спортсменів»

Як видно з рисунку 3.3, думки про те «чи відіграє визначну культурно-дозвільна діяльність у вихованні спортсменів» так само розділилась. Тренер зокрема вважає, що культурно-дозвільна діяльність у вихованні спортсменів не відіграє суттєвої ролі. Тоді як більшість батьків – 73% (22 особи) вважають навпаки, що вона потрібна. Однак лише 27% (8 осіб) батьків підтримують думку

тренера щодо важливості культурно-дозвільної діяльності у вихованні спортсменів.

Опитані спортсмени розділились так само на тих, хто вважає, що культурно-дозвільна діяльність у вихованні спортсменів потрібна, і на тих, хто не бачить у ній необхідності.

Щодо опитаних спортсменів то 53% (16 осіб) заявили про необхідність культурно-дозвільної діяльності у вихованні спортсменів, а 47% (14 осіб) думають, що культурно-дозвільна діяльність у вихованні спортсменів не важлива.

Розподіл відповідей на трактування: «Чи правильне ствердження, що тільки навчально-тренувальний процес приносить свої плоди» представлено рисунку 3.4.

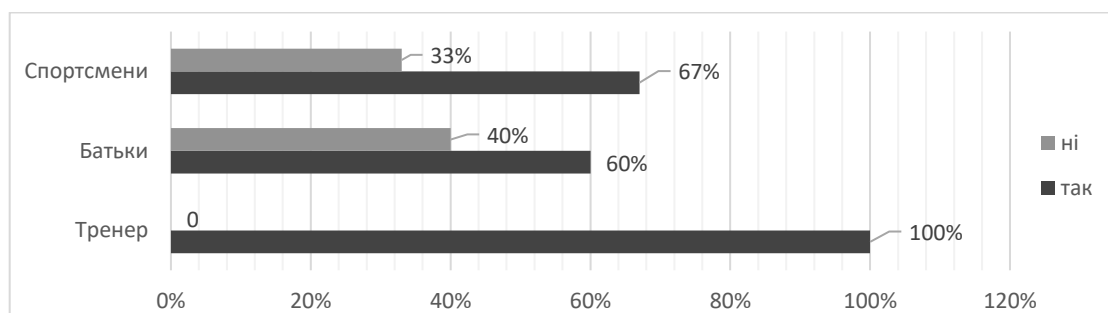

Рис. 3.4. Розподіл відповідей на запитання : «Чи правильне ствердження, що тільки навчально-тренувальний процес приносить свої плоди»

Як видно з рисунку 3.4, думки про важливість навчально-тренувального процесу так само розділилися між опитаними. Тренер зокрема вважає, що лише навчально-тренувальний процес приносить позитивні результати. Тут слід зазначити, що багато батьків з ним згодні – 60% (18 осіб). Лише 40% (12 осіб) батьків вважають навпаки, що не лише навчально-тренувальний процес приносить позитивні результати.

Частина спортсменів вважає навпаки, що не лише навчально-тренувальний процес приносить свої плоди – 67% (20 осіб). Хоча є й такі (33% (10 осіб)), хто згоден з тренером та більшістю батьків і вважає, що лише навчально-тренувальний процес дає позитивні результати.

Розподіл відповідей затвердження: «Назвіть прояви виховного впливу тренерів» представлено рисунку 3.5.

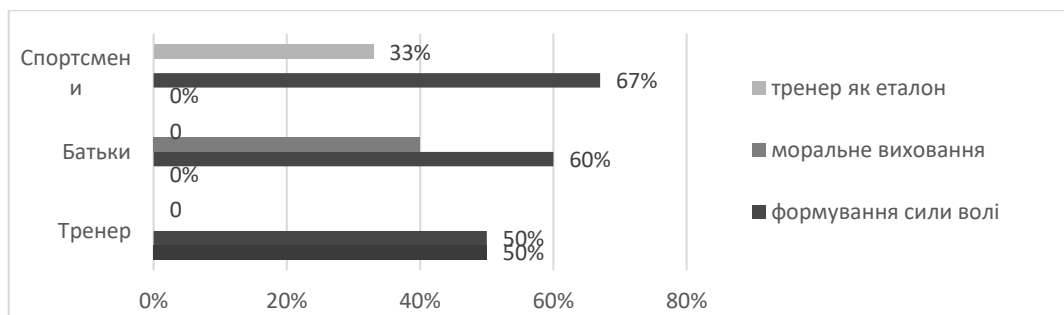

Рис. 3.5. Розподіл відповідей ствердження: «Назвіть прояви виховного впливу тренерів»

Як видно з рисунка 3.5, думки про виховний вплив тренера багато в чому збігаються. Тренер зокрема вважає, що це засвоєння норм і правил поведінки, формування сили волі. Тут слід зазначити, що значна частина батьків – 60% (18 осіб), а також самих спортсменів – 67% (20 осіб), цілком з ними погоджуються. Однак частка батьків – 40% (12 осіб) теж вважають, що виховний вплив тренера полягає в моральному вихованні та профілактиці девіантної поведінки.

Невелика кількість опитаних футболістів – 33% (10 осіб) вважає, що виховний вплив тренера полягає у довірчому контакті спортсмена зі своїм тренером, та певним зразком поведінки. Тобто вищезазначені спортсмени вважають, що важливим у виховному впливі є приклад самого тренера, його авторитет.

Розподіл відповідей питанням: «Яка ваша реакція на поганий результат у змаганнях?» представлено рисунку 3.6.

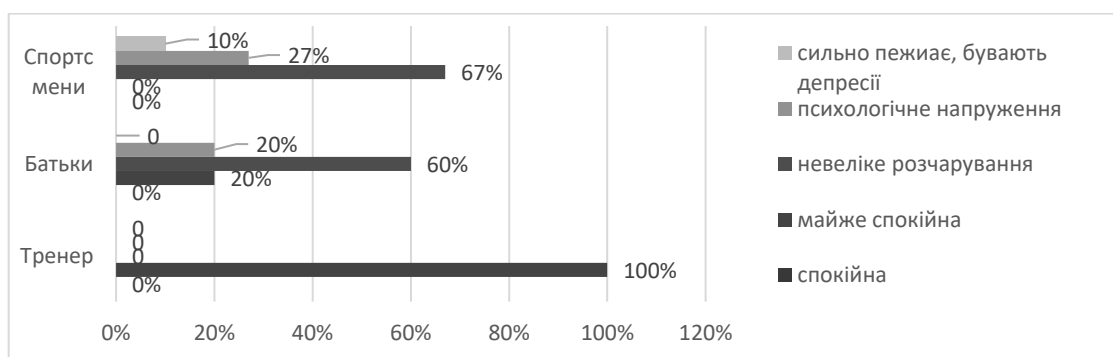

Рис. 6. Розподіл відповідей питанням: «Яка ваша реакція на поганий результат у змаганнях?»

Як очевидно з рисунка 3.6, реакція на поганий результат у грі в усіх різні. Водночас тренер-наставник, цілком спокійно реагує на поганий результат у змаганнях. Тут слід зазначити, що деякі батьки – 20% (6 осіб), теж спокійно реагують на негативний результат у грі. Проте більшість батьків – 60% (18 осіб) відчують невелике розчарування, частина батьків – 20% (6 осіб) відчують навіть психологічну напругу.

Більшість групи самих юних спортсменів – 67% (20 осіб) відчують невелике розчарування, та лише 23% (7 осіб) спортсменів відчують психологічну напругу. Невелика частина спортсменів, що становить 10% (3 особи) переживають аж до депресії. Тобто, ці спортсмени досить сильно хвилюються через негативний результат на змаганнях.

На запитання «Наскільки важливою є кваліфікація тренера» та «Наскільки важливі особисті якості (спортсмена, батька, тренера)» всі учасники дослідження без винятку відповіли, що дуже важливі.

Як ми бачимо, з наведеного вище аналізу, учасники взаємин тренер-батьки-спортсмен по-різному ставляться і до тренувального процесу, і до виховного. Хоча слід зазначити, що є деякі питання, в яких їхня думка сходяться. Дослідження показало, що тренер будує свої стосунки з підопічними, орієнтуючись насамперед на їх специфічні спортивні якості і лише потім – на особистісні, які оцінюються під впливом перших. У той час, як спортсмени та батьки більшою мірою орієнтовані на особисті стосунки та виховний процес.

В подальшому нашому науковому пошуку було застосовано тест «Чи конфліктна Ви особистість». У Таблиці 3.3 подано первинні результати проведення тестування.

Таблиця 3.3. Первинні результати тестування підлітків (тест «Чи конфліктна Ви особистість»)

№ п/п	Рівень конфліктності
1.	5
2.	11
3.	12
4.	6
5.	14
6.	5
7.	18

8.	8
9.	22
10.	8
11.	24
12.	6
13.	22
14.	7
15.	16
16.	5
17.	14
18.	6
19.	15
20.	8
21.	14
22.	6
23.	16
24.	5
25.	22
26.	7
27.	15
28.	6
29.	21
30.	5
Середнє арифметичне	11,63333
Стандартне відхилення	6,277949

Графічно відображено результати тесту «Чи конфліктна Ви особистість» на рисунку 3.7.

Як видно з таблиці 3.3 і рисунка 3.7, 50% спортсменів, котрі були нами протестовані, продемонстрували високий рівень конфліктності, 33% спортсмени продемонстрували середній рівень конфліктності. І лише 17% опитаних спортсменів продемонстрували низький рівень конфліктності.

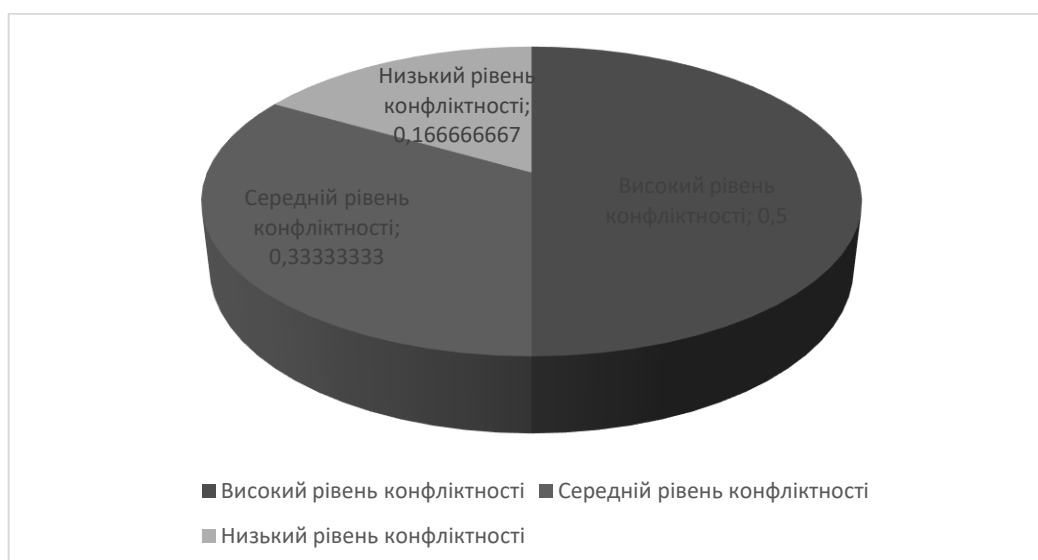

Рис. 3.7. Розподіл респондентів за рівнем конфліктності за підсумками проведення тесту «Чи конфліктна Ви особистість»

У подальшому нашому науковому пошуку було проведено дослідження за методикою Томаса результати якого відображені у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5. Первинні результати тестування юних футболістів (методика Томаса).

№ п/п	Спосіб реагування на конфлікт				
	Суперництво	Співдружність	Компроміс	Уникання	Пристосування
1.	4	6	6	7	7
2.	2	4	8	8	8
3.	6	6	7	5	6
4.	6	6	4	8	6
5.	6	6	8	9	1
6.	4	2	9	10	4
7.	2	6	6	8	8
8.	4	8	8	7	4
9.	7	6	7	7	3
10.	0	5	5	8	12
11.	6	5	5	6	8
12.	3	6	7	7	7
13.	3	2	3	4	5
14.	5	9	5	7	4
15.	0	7	10	6	7
16.	1	7	7	7	8
17.	6	6	8	7	3
18.	4	6	5	9	5
19.	0	7	8	7	8
20.	3	3	8	10	5
21.	6	5	5	6	8
22.	3	6	7	7	7
23.	1	7	7	7	8
24.	6	6	8	7	3
25.	2	6	6	8	8
26.	4	8	8	7	4
27.	6	6	8	7	3
28.	3	6	7	7	7
29.	1	7	7	7	8
30.	0	5	5	8	12
Середнє	3,5	5,8	6,7	7,3	6,2
Відхилення	2,2	1,6	1,6	1,3	2,6

Середньогрупові результати діагностики конфліктної поведінки протестованих представлені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6. Середньогрупові результати діагностики конфліктної поведінки юних футболістів.

№ п/п	Параметр	Середнє значення
1.	Суперництво	3,5 ± 2,2 бали
2.	Співдружність	5,8 ± 1,6 бали
3.	Компроміс	6,7 ± 1,6 бали
4.	Уникання	7,3 ± 1,3 бали
5.	Пристосування	6,2 ± 2,6 бали

Розподіл результатів дослідження зазначених способів реагування на конфлікт спортсменів котрі прийняли участь у нашому дослідженні ми відобразили у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7. Розподіл способів реагування на конфлікт досліджуваних спортсменів

№ п/п	Параметр	Кількість досліджуваних (осіб)
1.	Співдружність	1
2.	Компроміс	15
3.	Уникання	5
4.	Пристосування	9

На підставі аналізу результатів тестування нами було визначено середньогрупові результати діагностики конфліктної поведінки юних спортсменів та наочно відображені на малюнку 3.8.

Рис. 8. Середньо групові результати діагностики конфліктної поведінки досліджуваних спортсменів.

Юні футболісти котрі проходили тестування, також нам продемонстрували схильність до стратегії суперництва в конфлікті (середньо групове значення параметра – $3,5 \pm 2,2$ бали, 0 осіб). Уявлення про себе у них розмите, немає внутрішньої диференціації. І у зовнішньому світі їм також ніхто не протиставлений: опонента явно не передбачено. Вибір стратегії поведінки також обмежений або погоджуватися, або відкрито конфліктувати, займати агресивну позицію.

Це вибір між крайнощами – боротися чи відступити, категоричність, властива «наївному» малодиференційованому образу конфлікту. При цьому сам спортсмен не досліджується, а лише тестується за критерієм «сильніший за мене / слабкіший за мене». Тип поведінки обираються залежно від результату

дослідження – відповідно, «поступатися» або «нападати». Не має значення з ким саме конфліктувати, важливий лише результат: хто кого переважить.

Футболісти, які вибрали основною стратегією конфліктної поведінки пристосування (середньогрупове значення параметра – $6,2 \pm 2,6$ бали, 9 осіб), мають виявлену тенденцію до чіткого протиставлення позицій: «Я – хороший, Ти – поганий». На альтернативу позицію вказують і стратегії поведінки, котрі обираються спортсменами: для позиції Я – «намагається захищати, шукати компроміс, відстоювати власну точку зору»; для позиції Ти – «підвищують голос, хитрують, звинувачують, нишком нападають». Стратегії поведінки стають більш витонченими, маніпулятивними, обманними (хитрує, нападає нишком, відкидає, ігнорує). Тут немає відкритого конфлікту, відкритої агресії, нападу. Зіткнення людей із різними намірами переходить у прихований вплив, тиск на опонента.

Протестовані спортсмени, для яких характерний компроміс (середньогрупове значення параметра – $6,7 \pm 1,6$ бали, 15 осіб), як стратегія конфліктної поведінки, відрізняються схильністю зіставлення себе з Іншим, причому завжди «поганим». Протиставлення позиції «Я» та «Іншого» носить оцінювальний характер: якщо ти схожий на мене, то ти хороший, якщо ти відрізняєшся від мене (Інший) – ти поганий.

Для початку це протиставлення носить, багато в чому, агресивний характер, яке у свідомості могло виглядати як узагальнення «вони – інші, отже – ми повинні захищатися». Ця модель егоцентрична. Наявність відвертого та некритичного оцінювання вказує на те, що виявлено по-справжньому людський спосіб осмислення конфліктної ситуації – жорсткий ідеологічний. Підлітки з характерною конфліктною стратегією уникання (середньогрупове значення параметра – $7,3 \pm 1,3$ бали, 5 осіб) поєднують у своїй рольовій позиції, як позитивні фігури, так і негативні.

Поєднання двох протилежних позицій (я хороший, я ж і поганий) вказує на інтеріоризацію позиції «Іншого». Тепер спортсмен перебуває всередині – конфлікт спрямований у внутрішньоособистісну динаміку: агресія спрямована на самого себе, конфлікт інтеріоризувався, та переходить у внутрішньоособистісний

процес. Свідченням цього є стратегія поведінки, та проглядається позиція «я сам» (впевнений у собі, зарозумілий, замикається в собі). Причина такого стану полягає, ймовірно, у прийнятті тієї частини суспільних норм, які засуджують агресію, виражену у відкритій формі. Тому опонент тут – це підлеглий (слабший), особа, якої шкода. Щоправда, контролювати доводиться переважно самого себе. Через це значна частина сил спортсмена йде на подолання самого себе, боротьбу із самим собою. Міжособистісний конфлікт при цьому пом'якшується за формами протікання, але наслідком якого є нервові напруження.

Для протестованих спортсменів, які віддають перевагу стратегії конфліктної поведінки співробітництва (середньогрупове значення параметра – $5,8 \pm 1,6$ бали, 1 особа), характерне часткове поєднання у собі ознак двох стратегій конфліктної поведінки: компромісу та уникнення.

Результати проведення останньої використаної методики – методики С.Розенцвейга – представлені у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8. Результати методики С.Розенцвейга.

Типи реакції		Результати після першої інструкції («Що би ти відповів?»)	Результати після другої інструкції («Що би ти подумав?»)
Екстрапунітивні реакції	Перешкода	50,39	23,34
	Самозахист		
Інтропунітивні реакції	Перешкода	55,89	53,56
	Самозахист	23,07	19,36
Імпунітивні реакції	Задоволення потреби	28,14	28,00
	Перешкода		59,71
	Самозахист		45,84
	Задоволення потреби		28,91

У таблиці 3.8 видно, що після 1-ї інструкції («Що б ти відповів?») випробувані експериментальної групи демонстрували вищий відсоток відповідей екстрапунітивного характеру з двома значеннями: на перешкоді та самозахисті. Вони були схильні до взаємного звинувачення фруструючого дорослого/однолітка, прояву агресії, ворожості, посилялися на зовнішні ознаки, обставини, що завадили їм.

Після 2-ї інструкції («Що ти подумав?») частина відповідей змінилася.

В експериментальній групі футболістів збільшилася кількість відповідей інтропунітивного характеру (перешкоджувальний тип) та імпунітивного характеру (перешкоджувальний та самозахисний типи реакції).

Юні спортсмени стали менше звинувачувати оточуючих і більше брати на себе відповідальність, усвідомлювати, у них проявлялись такі емоції, як вина і сором, але для цього їм потрібно було ввести 2-у інструкцію.

Відмінність у відповідях футболістів після 1-ї та інструкції («Що б ти відповів?») та 2-ї інструкції («Що б ти подумав?») свідчить про те, що при переході від зовнішньої відповіді до внутрішнього мислення моделюється процес опосередкованого переживання, що веде до зміни співвідношення екстрапунітивних та інтропунітивних реакцій.

Фактично бачимо, що додаткова 2-я інструкція сприяє розгортанню процесу переживання.

За підсумками проведення нами дослідження було виявлено, що спортсмени-підлітки відрізняються підвищеною конфліктністю, причому більшість з них схильні до вибору негативних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях.

Після проведеного нами дослідження, опрацювання даних та пояснення результатів тестування, ми перейшли до розробки коригувальних заходів задля запобігання та усунення конфліктів у команді.

Спочатку ми вдалися до налагодження контакту, завоювання довіри. Задля цього нами були проведені бесіди на різні теми під час перерв та робочих моментів (перші три тижні спілкувалася лише коли залишалися наодинці). Далі ми намагались залучити вихованців до спільних розмов усередині колективу (цікавилися їх думкою).

Наостанок ми працювали над налагодженням контакту з усіма членами спортивного колективу.

Водночас налагодивши контакт спочатку з нами, спортсмени незабаром змогли відкрито висловлювати свою думку в неформальних бесідах, котрі стосувались робочих моментів, спочатку всередині малої групи, а потім у всьому

колективі. Деякі вперше змогли оптимізувати зв'язок та виконати спільну з іншими вихованцями роботу. На думку експерта, змінилася думка вихованців про себе в позитивний бік і деякі з них значно підвищили свою самооцінку, знизивши агресивність та конфліктність.

Проаналізувавши організаційну культуру та атмосферу в колективі, було прийнято рішення розробити коригувальні заходи, спрямовані на велику відкритість організаційної системи, підвищення поінформованості вихованців та батьків, їхню довіру один до одного. Оскільки члени досліджуваного колективу давно знають один одного та звикли довіряти думці та рішенням тренера, коригувальні заходи нами були спрямовані зверху донизу.

Одним із перших коригувальних заходів став інформаційний стенд, на якому спочатку з'являлася загальна інформація (список з днями народженнями, заходами, графік тренувань та інша організаційна інформація), через місяць почали з'являтися інформаційні листи від вихованців/батьків/тренера. Наявність можливості доносити до спортивного колективу цікаву та корисну інформацію позитивно вплинула на весь колектив.

Тематичним продовженням інформаційного стенду стала скринька пропозицій. У вищезазначену скриньку, батьки та вихованці могли покласти свої пропозиції з будь-якого питання. Вона передбачала можливість анонімності, що на першому етапі посприяло початковим спробам щодо висловлення власної думки та внесення пропозицій. Оскільки скринька пропозицій була цікавим нововведенням, було вирішено наочно продемонструвати її призначення. На той момент для колективу була актуальна тема придбання інвентарю. Багато батьків заявляли про необхідність такого придбання, але ніхто не підходив до тренера з такою пропозицією, так само практично ніхто не міг достатньо точно аргументувати необхідність покупки та навести її економічне обґрунтування. Було розроблено невеличкий опитувальник із трьох питань, пов'язаних із необхідністю та причинами купівлі інвентарю. Батькам було запропоновано заповнити цей опитувальник та заповнений варіант опустити в скриньку пропозицій. В результаті такого опитування всі батьки чітко і аргументовано

з змогли відповісти на всі поставлені запитання. Після опрацювання даних спільно з одним із батьків, результати були оголошені колективу та тренеру. За підсумками такого опитування вже проводився фінансовий аналіз та оцінка можливості виділення коштів та добору інвентарю. Таким чином усі учасники колективу відмітили, що за допомогою висловлення власної думки та внесення пропозиції, можна досягнути певного результату.

Одним із стратегічно важливих напрямів у коригуючих заходах є досягнення психологічної рівноваги під час роботи з вихованцями. Проводиться навчання психологом вихованців щодо усунення недоліків у робочому процесі, зниження конфліктності.

За час проведення дослідження спостерігалися зміни початкових рішень тренера за умови об'єктивних, економічно заможних та аргументованих пропозицій з боку батьків. В пріоритеті був метод демократичного і відкритого управління. Основне завдання було – робота єдиної команди для досягнення головної спільної мети.

Єднання колективу відбувалося не лише при вирішенні загальних питань, але й при проведенні культурно-масових та змагальних заходів. Більшість ідей у скриньці були присвячені саме зазначеному виду спільної діяльності. За період формування колективу неодноразово проводились командні святкування днів народження та перемоги. За цей час було виявлено те, що юні футболісти із задоволенням проводять вільний час із партнерами по команді.

ВИСНОВКИ

В результаті анкетування юних футболістів ми виявили, що конфлікти у спортсменів виникають досить часто, однак самі футболісти зазвичай не вважають себе їхніми порушниками, а лише визнають, що змушені захищати себе від агресії і несправедливості. Найчастіше конфлікти у юних футболістів виникають із дорослими – батьками та тренером, рідше – з однолітками. Основними причинами для конфліктів спортсменів із батьками виступають суворі вимоги батьків та низька успішність у школі та на тренуваннях. Основними причинами для конфліктів спортсменів із однолітками виступають різні точки зору на одне і теж явище, подію, ситуацію, а також поганий настрій. Юні футболісти декларують більш конструктивну поведінку в конфлікті.

Експертна оцінка дала змогу виявити те, що в колективі часто виникають конфліктні ситуації із довготривалим та затяжним характером. На думку батьків, основними причинами конфліктів, є розподіл обов'язків та особисті суперечки в команді. Тренер вбачає, що конфлікти в команді в першу чергу пов'язані із проблемами з успішністю, результативністю, невірним розподілом навантаження, порядком занять і розподілом уваги. За твердженням психолога основними причинами конфлікту є – низька згуртованість колективу та наявність великої кількості дрібних груп, що змагаються між собою.

Внаслідок проведення тесту «Чи Конфліктна Ви особа?» нами було виявлено, що 15 юних футболістів продемонстрували високий рівень конфліктності, 10 осіб продемонстрували середній рівень конфліктності та лише 5 опитаних продемонстрували низький рівень конфліктності.

За підсумками проведення методики Томаса вдалося встановити що спортсмени котрі приймали участь у дослідженні найчастіше вибирають такі стратегії поведінки в конфлікті: компроміс (15 осіб), пристосування (9 осіб), уникнення (5 осіб).

За підсумками проведення емпіричного дослідження вдалося довести істинність висунутої робочої гіпотези дослідження –досліджувані підлітки 10-12

років відрізняються підвищеною конфліктністю, причому більшість підлітків схильні до вибору негативних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова Л.Н. Психологія спорту: Курс лекцій Одеса: Студія «Негоціант», 2004. – 70 с.
2. Бандурка А. М, Бочарова С. П. Психологія управління. – Харків – Сімферополь: Фортуна – прес – Реноме, 1998. – 463 с.
3. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: Навчальний посібник для студентів старших курсів психологічного факультету та відділень університетів. – Харків: Фоліо, 1996. – 237 с.
4. Борщов С.М. Психофізична підготовка юних гімнастів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01. Львів, 2003. 17 с.
5. Бочелюк В. Й., Черепехіна О. А. Психологія спорту: навч. посіб. – Київ: Центр навчальної літератури, 2007. – 224 с.
6. Бочелюк В.І. Психологічна готовність вчителя до особистісно-орієнтованого навчання // Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві: Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти. – Вісник Харківського державного університету. – № 439. – серія психологія. – № 3. – Харків, 1999. – С. 21–24.
7. Бузник А. І. Технологія управління конфліктною взаємодією членів збірної команди з футболу. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту: зб. наук. праць. Харків: ХХІІІ. 2001. № 6, - С.12-19.
8. Вейнберг Р. С. Психологія спорту / Р. С. Вейнберг, Д. Гоулд. – К.: Олімпійська література, 2001. – 336 с.
9. Волянчук Н. Ю., Ложкін Г. В. Акмеологічний інваріант професіоналізму тренера. Спортивний психолог. 2009. NN№2, - С.27-32.
10. Воронова В. І. Психологія спорту: навч. посібник. К.: Олімпійська література. 2007, С. - 200-229.
11. Воронова В.І. Психологічний супровід спортивної діяльності у футболі. - К.: Науково-методичний комітет Федерації футболу України, 2001. - 138 с.

12. Воронова В.І. Психологія спорту: Навч. посібник /В.І. Воронова. – К.: Олімпійська література, 2007. – С. 200-229.
13. Гагаєва Г.М. Психологія футболу. – К.: Фізкультура і спорт, 1990. – 211 с.
14. Галецька І. Психологія здоров'я : теорія та практика / І. Галецька, Сосновський.– Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006.– 338 с.
15. Гринь О. Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів. Київ : Вид-во «Олімпійська література», 2015. – 276с.
16. Гринь О. Р., Воронова В. І. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології спорту. Спортивний вісник Придніпров'я. №3. 2015, - С. 29-34.
17. Гуменюк Н.П., Клименко В.В. Психологія фізичного виховання та спорту. – К.: Вища школа, 1985. – 311 с.
18. Емоційно-вольова підготовка спортсменів /Під ред. Філатова А. Т. – К.: Здоров'я, 1982. – 296 с.
19. Кісарчук З.Г. Психологічне консультування // Основи практичної психології: підручник / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: – К.: Либідь, 1999. – С. 267–283.
20. Кісарчук З.Г. Теоретико-методологічні проблеми діяльності практикуючого психолога // Практична психологія: теорія, методи, технології. – К: Ніка–Центр, 1997. – С. 18–27.
21. Клименко В. В. Психологія спорту: навч. посіб. для студ. навч. закл. Київ : МАУП, 2007. 423 с.
22. Козін А.Л. Психогігієна спортивної діяльності. – Київ-Здоров'я, 1985. – 128 с.
23. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І.Я. Коцан, Г.В. Ложкін, М.І.Мушкевич [за ред. І. Я. Коцана]. - Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. - 352 с.

24. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навч. посібн. – К.: МАУП, 2000. – 256 с.
25. Матвеев Л.П. Основи загальної теорії спорту та системи підготовки спортсменів. Київ: Олімпійська література, 1999. 320 с.
26. Осадько О. Ю. Технології психологічного консультування. Київ : Ред. загальнопедагогічних газет, 2005. 126 с.
27. Павелків Р. В. Загальна психологія. - К.: 2004. – 506 с
28. Платонов В. Н. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Загальна теорія та її практичне застосування. Київ : Олімпійська література, 2004. – 808 с.
29. Психологія спорту: матеріали для самопідготовки до семінарських занять для студентів спеціальності «Психологія»/Редагування та упорядкування О.В.Федик.-Івано-Франківськ:Інін, 2013.-226 с.
30. Психологія спорту. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_405853_tema-psihologichna-pidgotovka-v-sport.html
31. Радченко Л. Таємниці спортивної психології // Спортивна газета. – 2000. – № 7. – 23 лютого. – С. 6–7.
32. Регуляція психічних станів: навч. посіб. Київ: ІПО Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, 2002. – 112 с.
33. Сергієнко Л. П. Практикум з психології спорту : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту / Л. П. Сергієнко. Харків : Вид-во «ОВС», 2008. – 256 с.
34. Уейнберг Р., Гоулд Д. Основи психології спорту та фізичної культури. Київ: Олімпійська література, 2001. – 335 с.
35. Уілмор Дж. Х., Костіл Д. Л. Фізіологія спорту. Київ: Олімпійська література, 2005. – 503 с.
36. Федик О.В. Психологія спорту: матеріали для самопідготовки до семінарських занять для студентів спеціальності «Психологія» / Редагування та упорядкування. Івано-Франківськ : «Інін», 2013. – 70-81 с.

37. Фотуйма О. Саморегуляція ситуативної агресії в діяльності спортсмена // Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти: Матеріали Всеукр. наук. конф., Тернопіль, 20-21 листопада 2003 р. – Тернопіль, 2003. – С. 152-154
38. Штифурак В. С. Мотивація спортивної діяльності: навч.-метод. посіб. Вінниця :ТОВ «Планер», 2006. – 67 с
39. Штифурак В. С. Основи психології фізичного виховання і спорту: навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Планер», 2006. – 50с.
40. Штифурак В. С. Психологічна підготовка в процесі спортивної діяльності. Вінниця: ТОВ «Планер», 2008. – 170 с.
41. Штифурак В. С. Психологія спортивних груп: навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Планер», 2007 – 129 с.
42. Directions for Practitioners // Journal of Sport Psychology in Action, 2013, 4:1, - P.14–25.
43. Gilbourne D. Tales from the Field: Personal Reflections in the Provision of Psychological Support in the Professional Soccer /D. Gilbourne // Psychology of Sport and Exercise, 2006. – №7. – p.331
44. Martin L. J., Paradis K. F., Eys M. A., Evans B. Cohesion in Sport: New

ДОДАТКИ

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У зв'язку з тим, що конфлікт – це завжди взаємодія декількох конфліктуючих сторін, ми зазначаємо, що конфлікти містять позиції опонентів. Наприклад, тренера та спортсмена, або батьків та спортсмена тощо. У зв'язку з цим на закінчення дослідження прийомів психолого-педагогічної взаємодії в системі тренер-батько-спортсмен у конфліктній ситуації ми можемо запропонувати рекомендації як для тренерів, так і для підлітків.

Спочатку представимо рекомендації для тренерів. Ці рекомендації допоможуть тренерам здійснювати взаємодію з підопічними більш ефективно, уникати конфліктних ситуацій, або, у разі неможливості уникнення конфліктів, успішно їх вирішувати:

1. Необхідно застосовувати такі методи навчання, щоб кожен спортсмен міг досягти успіху. Для цього важливо поєднувати різні вправи та навантаження. Різноманітність методів навчання дозволить кожному спортсмену опинитися у ситуації успіху та проявити себе.

2. Необхідно залишити можливість повторного вивчення матеріалу з будь-якої з тем. Крім узагальнення результатів вивчення нового стилю, а також контрольнo-узагальнюючих занять важливо використовувати індивідуальні консультації та завдання для відстаючих. Важливо також пам'ятати про вихованців, які пропустили значну кількість занять з причини хвороби.

3. Необхідно дотримуватися правил індивідуального підходу всім, особливо для невстигаючих. І тому необхідно використовувати визначений матеріал, готувати спеціальні програми особливо для обдарованих чи, навпаки, невстигаючих, застосовувати диференційовану систему оцінки умінь, орієнтовану головним чином на динаміку вихованця у межах своїх досягнень.

4. Ефективним методом роботи є організація роботи в парах – встигаючий і невстигаючий. У такому разі встигаючий вихованець розвиває свої знання при поясненні матеріалу для відстаючого, а відстаючий отримує можливість повторити незрозумілий матеріал у більш невимушеній обстановці.

5. Необхідно формувати позитивне ставлення себе через навчання навичкам позитивної промови. Установку «Я не можу це зробити» краще замінити на «мені потрібно навчитися робити це», а установку «Це надто важко для мене» на установку «Я вважаю, що зможу змінитись».

6. Тренеру також необхідно змінити своє сприйняття окремих вихованців та групи загалом. У будь-якому вихованці та групі можна знайти переваги, а слабкі сторони вихованця можуть бути одночасно і його сильними сторонами. Так, наприклад, підлітки, які порушують дисципліну, потребують додаткової уваги педагога, тому при правильному ставленні до себе можуть стати головними помічниками.

7. Педагогу необхідно завжди діяти впевнено. Це допоможе контролювати будь-які конфліктні ситуації, контролювати дисципліну в групі, а також отримати необхідний рівень авторитету в очах вихованців.

8. Педагогу важливо показати кожному вихованцю, що він важливий йому. Тільки в цьому випадку можна сподіватися на повагу у відповідь і увагу самого вихованця.

9. Важливо пам'ятати про те, що всі вихованці потребують турботи з боку педагога, тому важливо своєчасно відгукуватися на всі прохання, пропонувати вихід із будь-якої складної ситуації.

10. Навіть із найбільш неспокійними та важкими вихованцями необхідно акцентувати свою увагу на актуальних вчинках та поведінці дитини, а не на її особистості «важкої дитини».

Найбільш важливими принципами побудови взаємодії між педагогом та підлітками є такі:

- «відкритість» педагога своїм власним думкам, почуттям, переживанням, а також здатність відкрито висловлювати їх у міжособистісному спілкуванні з дітьми;
- «педагогічний оптимізм» – вираження внутрішньої впевненості педагога у можливостях та здібностях кожної дитини;

• «емпатичне розуміння» – бачення педагогом поведінки дитини, оцінка її реакцій, дій, вчинків з погляду самого вихованця.

Далі подаємо рекомендації для вихованців. Дані рекомендації дозволять знизити рівень конфліктності та навчать вихованців обирати більш конструктивні стратегії взаємодії у конфлікті:

- Намагайтеся формувати в собі звичку терпимо і навіть з цікавістю ставитися до думки інших людей, навіть тоді, коли вони протилежні до вашої.
- Всіляко боріться з негативними емоціями по відношенню до інших людей або хоча б з зовнішніми проявами.
- Намагайтеся у спілкуванні уникати крайніх, жорстких та категоричних оцінок.
- Під час спілкування з оточуючими намагайтеся бачити та спиратися на позитивне в них. Оцінюйте людей переважно тим, що вони зробили, а чи не тому, що вони зробили.
- У тому випадку, якщо ви вважаєте за необхідне покритикувати людину, постарайтеся перед критичним зауваженням дати будь-який позитивний відгук його роботі, зовнішньому вигляду або будь-яким іншим перевагам.
- Замість критикувати чужу роботу, корисніше виконати самому аналогічну роботу, але краще.
- У процесі конфлікту критикуйте вчинки людини чи результати її діяльності, але не її самої.
- У процесі конфлікту не потрібно порівнювати людину з кимось, хто «краще» її. Таке порівняння породжує образу та заздрість до «кращого».
- Заведіть собі за правило, що критикувати когось може лише той, хто сам себе критично і чесно бачить свої недоліки.
- З будь-якого конфлікту намагайтеся виносити зерно істини, інакше конфлікти будуть марною тратою часу.

Неможливо вести роботу щодо зниження конфліктності вихованців, не залучаючи до вирішення цієї проблеми батьків вихованців, тому ми пропонуємо також рекомендації батькам, спрямовані на зниження конфліктності їхніх дітей:

- Навчити підлітка зберігати самовладання у будь-якій ситуації.
- Навчити підлітка «замовчати першим». Якщо у разі конфліктної ситуації трапилося, що підліток втратив контроль над собою, йому необхідно просто замовкнути, це дозволить вийти зі сварки і припинити її.
 - Навчити підлітка бути уважним до співрозмовника, доброзичливим, терпимим, доброзичливим.
 - Навчити підлітка вибачатися і визнавати свою провину, якщо вона справді є. Це обеззброює опонента, викликає в нього повагу, оскільки до вибачення здатні лише впевнені та зрілі особи.
 - Навчити підлітка не лише слухати співрозмовника, а й чути!
 - Також батькам потрібно створювати для підлітка ситуації успіху, тобто ініціювати прояви фізичних та духовних сил підлітка та максимальний розвиток його здібностей.
 - Необхідно наголошувати на позитивному в самій дитині, і в іншій людині.

За підсумками проведення методики Томаса вдалося встановити таке. Підлітки, котрі приймали участь у дослідженні, найчастіше вибирають такі стратегії поведінки в конфлікті: компроміс (15 осіб), Пристосування (9 осіб), Уникнення (5 осіб). За підсумками проведення емпіричного дослідження вдалося довести істинність висунутої робочої гіпотези дослідження – підлітки 10-12 років відрізняються підвищеною конфліктністю, причому більшість підлітків схильні до вибору негативних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях.